

**ИСПОМГА ЗАРБА БЕРИШ ВА ҒАРБ
ХАЗОРАТИНИ ТОҒИР ОТТИРИШ УЧУН
ИШЛАБ ЧИКИЛГАН**

**ХАТАРЛЫ
ТУШУНЧАЛАР**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى
اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتَمَّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٧﴾
الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ

Улар Аллоҳнинг нурини (яъни, Исломни) оғизлари (яъни, бехуда гаплари) билан ўчирмоқчи бўладилар. Аллоҳ эса, гарчи (кофирлар) хоҳламаслар-да, факат Ўз нурини тўла (яъни, ҳар тарафга) ёйини истайди. У (Аллоҳ) Ўз пайгамбарини ҳидоят ва ҳак дин билан — гарчи мушриклар хоҳламасалар-да — барча динларга ғолиб қилиш учун юборган Зотдир.

[Тавба сураси 32-33]

МУНДАРИЖА

КИРИШ ОЯТИ	3
КИРИШ СҮЗИ	5
ТЕРРОРИЗМ	7
ДИНЛАРАРО ДИАЛОГ	11
КОНФЕРЕНЦИЯ ИШТИРОКЧИЛАРИ ТАВСИЯЛАРИ:	12
ДИНЛАРАРО ДИАЛОГ УСЛУБ ВА ВОСИТАЛАРИ	13
ҒАРБНИНГ ИСЛОМГА БЎЛГАН ҲАҚИҚИЙ ҶАРАШИ:	15
ДИАЛОГ МАҚСАДЛАРИ:	15
ИДЕЯ: ИБРОҲИМ ЎҒИЛЛАРИ	17
ВАСАТИЙЯ	22
ФУНДАМЕНТАЛИЗМ	26
ГЛОБАЛЛАШУВ	30

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

МУҚАДДИМА

Яхшилик билан ёмонлик, ҳақ билан ботил ўртасидаги кураш ҳаёт қонуниятларидан биридир. Зеро, Аллоҳ Таолонинг ҳикмати одамлар ўртасидаги кураш ва тўқнашувлар ҳақ билан яхшиликнинг ғолиб бўлиши, ботил билан ёмонликнинг маҳв этилиши омилларидан бўлмоғини тақозо қилди. Аллоҳ Таоло шундай дейди:

(وَلَوْلَا دَفَعَ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتُ الْأَرْضُ)

- „Агар Аллоҳ одамларнинг айримларини айримлари билан даф қилиб турмас экан, шубҳасиз, ер фасодга дучор бўлади“. [Бақара:251]

(وَلَوْلَا دَفَعَ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِمَتْ صَوَامِعُ وَبَيْعُ وَصَلَوَاتُ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا)

- „Агар Аллоҳ одамларнинг айримларини айримларн билан даф қилиб турмас экан, шубҳасиз, Аллоҳ номи кўп зикр қилинадиган (роҳибларнинг) узлатхоналари, (насронийларнинг ва яхудийларнинг) ибодатхоналари ва (мусулмонларнинг) масжидлари вайрон қилинган бўлур эди“. [Ҳаж:40]

Расул ﷺ ва асҳоби киромлар Ислом давлатини қуриш учун мушриклар ва кофиirlар билан фикрий ва сиёсий курашга қатъий киришдилар. Давлатни тиклаганларидан сўнг фикрий кураш ёнига қонли-жиходий курашни ҳам қўшдилар. Мақсад Исломни бутун инсониятга яхшилик ва ҳидоят рисолати сифатида етказиш эди. Ўша пайтдан бошлиб кофиirlар асрлар давомида бу Давлатга қарши турли ҳийла-найрангларни ишга солишиди. Баъзида муғуллар, салибчилар ва испан кофиirlари босқини сингари моддий-ҳарбий чораларни қўллаган бўлишса, баъзи даврларда зиндиқлар, миссионерлар ва шарқшунослар юриши каби фикрий-сақофиий ишларни амалга оширишди. Уларнинг мақсади Халифа бошлиқ ижро органи тимсолидаги Хилофат давлатини буткул йўқ қилишдан иборат эди.

Биринчи жаҳон урушида бу нарса амалга ошиди. Улар Халифалик давлатини қулатиб, Халифани ҳайдашди. Мусулмон юртларини кучсиз-заиф давлатчаларга бўлиб, уларда куфр қонунларини татбиқ қила бошлашди. Улар бу ишлари билан Исломни мусулмонлар қалбидан ўчирдик деган гумонга боришиди.

Бироқ Уммат ичида иймонли, онгли ва муҳлис ўғлонлар ҳаракати билан уйғониш ҳислари куртак оча бошлади. Шунда коғир давлатлар Исломнинг қуввати ижро органидагина чекланмагани ҳамда айрим заиф мусулмонларнинг фикрларини ғарб сақофати билан заҳарлаш орқали ўзларига оғдириш ҳам мақсадларини рўёбга чиқармаганини тушуниб етдилар.

Ўрганиш ва изланишлардан сўнг Ислом ва (мусулмонлар)нинг қуввати ақидада ва ақидадан келиб чиқадиган фикрларда мужассам эканини англаб етишди. Бу нарса уларни ўз режаларини қайта кўриб чиқиш ва такомиллаштиришга ундади. Шундагина коғир давлатлар ўз расмий идоралари, малай ҳокимлари ва мутафаккирлари ёрдамида Ислом ақидасини – албатта, сиёсий ақида сифатида – йўқ қилиш орқали Исломни жонсизлантириш вазифасини тугаллаб, ўрнига динни сиёsatдан ажратиш мағкурасини ўрнатишга эришардилар. Улар мақсадларини амалга ошириш учун демократия, социализм, миллатчилик, кўппартиявийлик, инсон ҳуқуқлари, эркинликлар ва бозор иқтисодиёти каби фикрларни ўртага ташлаб, уларга қонуний тус бериб бошладилар. Ҳолбуки биз уларнинг бу фикрлари сохта ва ўта хатарли эканини баён қилганмиз.

Шунингдек. улар “динларо диалог”, “Иброҳим ўғиллари мулоқоти” каби амалга оширишга қаратилган яна бир қанча фикрларни ўртага ташлашди. Исломга терроризм, фундаментализм ва экстремизм тамғаларини ёпиштиришга ўтишди. Шунинг учун бу фикрларнинг моҳиятини ва нақадар хатарли эканини муфассал ёритишимиз зарур, токи Уммат тўла англаб етсин ва уларга нисбатан тўғри, шаръий позициясини белгилаб олсин. Зотан, Халифалик давлати бутун инсониятга олиб чиқадиган Исломни оламий мабда ва сиёсий тузум сифатида ҳаётга қайтариш нафақат шу йўлда фаолият олиб бораётганларга, балки Ислом умматига ҳам шунингдек, бу динга ва бу Умматга қарши тил бириктираётган душманларга ҳам муқаррар бир ишга айланди.

Қуйида биз уларни бирма-бир ёритар эканмиз, уларнинг сохта ва хатарли эканини англаб олмоқчи бўлаётган фикрлар ёки рад этмоқчи бўлаётган шубҳалар деб эмас, балки коғир ғарбнинг, энг аввало Америка, Британия ва Франциянинг Исломга ва Хилофатни қайта тиклаш учун фаолият олиб бораётганларга ва Аллоҳнинг изни билан тикланган пайтдаги Халифалик давлатига зарба бериш мақсадида амалга ошираётган ишларидан бири деган эътиборда тўхталамиз.

Шунинг учун бу фикрлар ва уларни амалга ошириш йўлида қилинаётган ишларни тўлиқ фош қилиш лозим бўлди. Зеро мусулмонлар ўзларига қарши тузилаётган режаларни, динларига қарши уюштирилаётган ҳийлаларни аниқ англаб етсинлар. Шунда улар динларини маҳкам ушлайдилар ва Хилофатнинг тикланиши айнан уларнинг қўлида рўй бериши учун Расул

﴿اَنَّمَا اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينُ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الْدِينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾
- „У (Аллоҳ) ўз пайғамбарини ҳидоят ва ҳақ дин билан, гарчи мушриклар истамасаларда барча динларга голиб қилиши учун юборган зотдир”. [Тавба:33]

Аллоҳ бизга юклаган вожиботларни тўлиқ адо этсак Ислом ва мусулмонларга қарши турли найранглар қилаётган кофирларнинг умидлари, албатта пучга чиқади, мол-мулклари зое кетади ва “оловлари ўчади”.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ﴾
— „Кофир бўлган кимсалар мол-дунёларини Аллоҳнинг йўлидан тўсиши учун ишлатурлар. Бас уни сарфлайдилару, сўнгра ўша (моллари) ўзларига ҳасрат бўлур, сўнгра мағлуб бўлурлар” [Анфол:36]

ТЕРРОРИЗМ

Террор – лугатда хавф солди ва қўрқитди маъносидаги (*Арҳаба*) феълидан ясалган сўздир. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿تُرْهُبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾
- „У билан Аллоҳга ва сизларга душман бўлган кимсаларни қўрқитурсиз”. [Анфол:60]

Аммо бу сўз тўлиқ янги истилоҳий маънога ўзгартирилди. 1979 йили шу мақсадда ўтказилган бир йифинда АҚШ ва Британия разведкалари «сиёсий мақсадларга эришиш йўлида аҳоли манфаатига қарши куч ишлатиш»ни террор деб аташга келишишди.

Шундан кейин бир қанча ҳалқаро анжуман ва учрашувлар бўлиб ўтди ва террор деб аташ мумкин бўлган ишларни белгилаб олиш учун қатор қонун ва қарорлар қабул қилинди. Уларда террорчилик билан шуғулланувчи ҳаракатлар, жамоат ва уюшмаларни ҳамда террорни қувватлайдиган давлатларни аниқлаш нормалари ишлаб чиқилди. Бу тадбирлар – уларнинг таъбири бўйича – қўпорувчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш учун керакли чоралар қабул қилиш мақсадида ўтказилганди.

Терроризмга оид ушбу қонун ва қарорларнинг умумий манзарасидан яққол кўринадики, улар нозик ўрганишлар сўнгида ишлаб чиқилмаган ҳамда уларни тузган давлатларнинг сиёсий йўриқларига хизмат қиладиган қилиб қабул қилинган. Мисол тариқасида кўриб чиқамиз; АҚШ Индира Гандига

қилинганди суиқасдни террор амалиёти деб атаган бир пайтда, қирол Файсалга уюштирилган суиқасдни ва Кеннедининг ўлдирилишини террор деб баҳоламади. Оклахома ФБР биносидаги портлашни бошланишида террор амалиёти деган бўлса, унинг ортида АҚШ полицияси турганлиги маълум бўлгач, оддий жиноий иш деб аташга ўтди.

Айниқса Америка айрим ҳаракатларни “озодлик ҳаракати” номи билан атаб келади. Масалан: «Никарагуа» исёнчилари ҳаракати, Ирландия озодлик армияси ва бошқалар... АҚШ уларнинг асирга тушган жангарилигини 1977 йилда қабул қилинганди Женева конвенциясининг (1) бандига мувофиқ уруш асирлари деб ҳисоблайди. Ҳолбуки у ўзи ёки малай мустамлакалари манфаатига тўғоноқ бўладиган ҳар қандай ҳаракатни, террористик ҳаракат деб қоралайди ва Давлат депортаменти юритадиган даврий ҳисобот асосида террористик ташкилотлар рўйхатига киритади. Миср, Покистон, Фаластин, Жазоир ва бошқа юртлардаги кўпчилик исломий ҳаракатлар бунинг ёрқин мисолидир.

Хабарингиз бор, АҚШ етмишинчи йиллардан буён террорга ва террорчи деб аталаётганларга қарши глобал ва минтақавий миқёсда жамоатчилик фикрини пайдо қилишга қарор қилди. У фуқаролар манфаатига раҳна соладиган ҳар қандай амалиётдан ўз мақсадлари йўлида фойдаланишга ўтди. Бу амалиётларни Америка билан алоқадор бўлмаган сиёсий ҳаракатлар ёки жангари тўдалар содир қиласидими ёки МРБга алоқадор ҳаракатлар амалга оширадими, бунинг асло фарқи йўқ. Зеро, қатор ҳисботларга кўра, террор деб баҳоланган бир қанча амалиётлар борки, уларнинг ортида айнан МРБ ходимлари туришган эди. Саксонинчи йиллар бошида Байрутда TWA самолёти олиб қочилиши бунинг ёрқин мисоли... АҚШ ўзининг Саудияда жойлашган Ал-Хубар базасида юз берган портлашдан ҳам фойдаланди. У 1996 йили Францияда ўтказилган G-7 давлатлари анжуманида терроризмга қарши курашга доир 40 банддан иборат тавсияларни мажбурий қарор сифатида ўртага ташлади. Шунингдек, АҚШ Нью-Йорк халқаро савдо маркази ва ФБР бюросида содир этилган портлашлардан ҳам, ким томонидан уюштирилгани аниқланмай туриб, терроризмга қарши кураш қонунини қабул қилишда фойдаланди. Бу қонун 1997 йил Сенат томонидан маъқулланган эди.

Америка ушбу қонун ва тавсиялар ёрдамида террорчиликда айбланаётган ҳар қандай шахсни хоҳлаган жойда таъқиб қилиш, қўлга олиш, ушлаб кетиш, қамаш, мол-мулкини мусодара қилиш, қонуний яшаш хуқуқидан ёки ватандошликтан маҳрум қилишга ўхшаш ўзи лозим кўрган ҳар қандай жазони қўллашга ҳақли ҳисобланади. Бу ишлар айбланувчига ўзига ҳимоячи ёллаш ёки фуқаролик суди ёки суд маслаҳатчилари ҳайъати олдида ҳозир бўлиш хуқуқи берилмасдан амалга оширилади.

Шунингдек, У Америка манфаатларига тўғаноқ бўлаётган Шимолий Корея, Хитой, Ироқ ва Ливия каби айрим давлатларни ҳам, «ал-Жиход», «Ҳамас», Мисрдаги «Жамоат ал-Исломия», Жазоирдаги «Жабҳатул Инқоз» каби кўплаб исломий ҳаракатларни ҳам террорчиликда қоралашга ўтди. АҚШ бунда Фаластин заминида яхудийларга қарши амалга оширилган портлашлардан ҳамда ҳарбийлар Жазоирда парламент сайловлари натижаларини бекор қилган тунда юз берган амалиётлардан фойдаланди.

Америка бу қонун, қарор ва тавсиялар ёрдамида террор тамғасини олган ҳар қандай томонни – у шахс бўлсин, ташкилот, ҳизб ёки давлат бўлсин – таъқиб қилиб, унга зарба беришга қодир бўлмоқда. Уларга иқтисодий санкциялар жорий қилиш учун ўзининг ҳарбий салоҳиятини ёки сиёсий нуфузини ишга солмоқда. Масалан, Ироқ ва Ливияда худди шундай иш тутди. Буни собиқ давлат котиби Шульц қўйидагича ифодалаган эди: «Террорчилар қочишга қанчалик уринишмасин, асло яширина олмайдилар».

Шундай қилиб терроризм ҳақидаги бу қонун дунёни, айниқса Америка сиёсатига бўйсунмасликка мойил бўлган қисмини ўз чангалида маҳкам тутиб туриши учун стратегик қуроллардан бирига айланди.

Коммунизм қулаганидан сўнг Америка ўзига бас келадиган асосий душман деб Исломни таъйин қилди. Шу боисдан Исломий юртлар терроризм ҳақидаги қонунлар татбиқ қилинадиган энг муҳим минтақаларга айланди. Албатта у мусулмонлар юртида нуфузини янада кучайтириш ва уларни ўз ҳукмронлиги остида мудом сақлаб қолишини истайди. Зоро, мусулмонлар Халифалик давлатини қайта тиклашга олиб борадиган уйғониш йўлини чуқур ҳис қила бошладилар. Америка ва барча кофир давлатлар, шубҳасиз Хилофат Америка байроқдорлиги остидаги капиталистик мағкуруни яксон қилишга қодир ягона давлат эканини жуда яхши билишади.

Шунинг учун бугунги кунда Америка томонидан терроризм тамғаси ёпиштирилмаган бирорта исломий ҳаракат деярли мавжуд эмас. Ҳақиқатан, бу тамғадан ўз ғоясиға эришиш йўлида моддий фаолият олиб бормайдиган сиёсий ҳаракат ва ҳизблар ҳам омон қолмади. Америка Исломни ҳаётга қайтаришга чақираётган ҳар қандай ҳаракат, ҳизб ёки давланинг ишини халқаро қонунларга зид бўлган террорчилик акти деб баҳоламоқда. У шуларни рўкач қилиб ҳамда терроризм ҳақидаги қонунни имзолаган давлатлар олдидаги мажбуриятлар ёрдамида уларни ҳам ўзига эргаштириб у ёки бу ҳаракат, ҳизб ёки давлатга зарба бериш учун кучларни сафарбар қилиш имконига эга бўлмоқда.

Бинобарин, мусулмонлар Хилофатни тиклашга ҳаракат қилиб, терроризмга қарши кураш ниқоби остидаги бу сиёсатнинг бевосита нишонига айланганлари сабабли унинг асл моҳиятини ва у орқали дунё ҳукмронлини кўзлаёткан Америка сиёсатининг асл воқесини, шунингдек

дунёда содир бўлаётган кўплаб террорчилик амалиётлари ортида – гарчи уларни мусулмонларга ағдараётган бўлса ҳам – айнан унинг ўзи турганини Ислом олами ва бутун дунё омма афкорига фош қилиб ташлашлари лозим.

Шу билан бирга, мусулмонлар барча ишлари ва ҳаракатларида Исломни устувор қилишлари лозим. Зотан, Ислом мақсад ва ғояларни амалга оширишда, жумладан Хилофатни тиклаб, Исломий ҳаётни янгидан бошлаш даъватини олиб чиқиша ҳам ўзига хос тариқатга эгадир. Фикрий ва сиёсий курашга таянадиган, моддий ишлардан эса йироқ бўлган бу тариқатни маҳкам тутиш Ислом талаб қилган шаръий тариқатга оғишмай амал қилишдир. Бу – терроризм айбловидан қўрқиши ёки қочиш эмасдир.

Исломий давлат тиклангач, унинг барча ишлари фақат Шариат доирасида бўлишини баён қилишлари лозим. Давлат ишларни бошқариш ва ҳадларни ижро этиш сингари ички сиёсатда ҳам, бутун инсониятга жиҳод орқали Исломни олиб чиқиш ва уни татбиқ қилиш йўлида чиқадиган ҳар қандай моддий тўсиқни бартараф этиш сингари ташқи сиёсатда ҳам шариат чегарасидан асло чиқмайди.

Сўнгра шуни баён қилишлари лозимки, Исломни ўзларига ёки ўзгаларга татбиқ қилишни ҳою ҳавасларига кўра ёки ўз фойдаларини кўзлаб эмас, балки борлиқ, инсон ва ҳаётни яратган ҳамда инсондан ҳаётини Расулулоҳ ﷺ га нозил қилган Ислом қонунлар билан юргизиши талаб қилган Аллоҳ Таолонинг амрларига бўйсуниш мақсадидагина амалга оширадилар.

Америка ва бошқаларнинг Исломни террор дини деб, мусулмонларни террористлар деб аташи ғаразнинг ўзгинасидир. У – воқега зид, Аллоҳ Исломдан ирода қилган нарсаларга бутунлай хилофдир. Аллоҳ Таоло деди:

(وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ)

(Эй Мұхаммад), Биз sizни барча оламларга раҳмат қилиб юбордик".

[Анбиё: 107]

(وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ)

Куръонни барча нарсани баён қилган, мусулмонларга ҳидоят, раҳмат ва хушихабар ҳолда нозил қилдик ". [Нахл:89]

Бу раҳмат Ислом аҳкомларини ижро этиш билан ўз аксини топади. Бунда намоз билан жиҳод ўртасида, дуо билан душманни қўрқувга солиш ўртасида, закот билан ўғрининг қўлини кесиш ўртасида, мазлумларга ёрдам бериш билан бирорта қадриятга тажовуз қилганларни қатл қилиш ўртасида ҳеч қандай фарқ йўқ. Чунки буларнинг барчаси шаръий ҳукмлар бўлиб, мусулмон одам ёки Давлат уларнинг ҳар бирини ўз воқесига кўра ва ўз вақтида ижро этади.

ДИНЛАРАРО ДИАЛОГ

Ғайридинларни Исломга даъват қилиш Аллоҳ фарз қилган иш бўлиб, мусулмонлар ўн тўрт аср давомида у билан шуғулланиб келдилар. Улар бошқаларни – хоҳ аҳли китоб бўлсин ёки бошқаси – Исломга ҳамон даъват қилиб келмоқдалар. Аллоҳ Таоло деди:

(اَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ)

- „*Парвардигорингиз йўли-динига ҳикмат ва чиройли панд-насиҳат билан даъват қилинг! Улар (сиз билан талашиб-тортишадиган кимсалар) билан энг гўзал йўл билан мужодала-мунозара қилинг...*“. [Наҳл:125]

Расулуллоҳ Рум императори Ҳирақлга йўллаган номасида бундай дедилар: «...Мен сени Исломга даъват қиласман. Мусулмон бўл, саломат бўласан. Аллоҳ сенинг ажрингни икки баробар қилиб берур. Агар юз ўгирсанг, Арисийларнинг гуноҳи сенга бўлур... ».

Демак, ғайридинларга қиласдан даъватимиз Исломни қабул қилиш ва куфрни тарк этишга бўлган даъватдир.

Бугун зўр бериб, ташвиқ қилинаётган динлараро диалог ғарбнинг жирканч, ёт ғояси бўлиб, Исломда унинг ҳеч қандай асоси йўқ. Чунки у динлараро муштарак тақсим омиллари ва янги тўқима дин пайдо қилиб, мусулмонларни Исломнинг ўрнига айнан уни қабул қилишга чақиради. Чунки бу ғоя эгалари ва унга чақиравчилар ғарб кофирлариdir.

Бу ғоя 1932 йилда Франция ўз номоёндаларини ал-Азҳар уламолари билан учта дин-Ислом, насронийлик ва яхудийликни бирлаштириш ғояси бўйича фикр алмашишга юборган даврдан бошлаб халқаро статусга кирди. Унинг ортидан 1933 йилда Париж конференцияси бўлиб ўтди. Унда Франция, Англия, Швецария, Америка, Италия, Польша, Испания, Туркия ва бошқа давлатларнинг университетларидан келган шарқшунос ва миссионерлар қатнашди. Бундай конференциянинг охиргиси Европаликларни ўзи билан овора қилиб қўйган иккинчи жаҳон урушидан олдин, 1936 йилда бўлиб ўтганди.

1964 йилда Рим папаси Павел VI нома йўллаб, унда динлараро диалогга чақиради. Сўнгра 1969 йилда Ватикан «**Мусулмонлар билан христианлар ўртасида диалог асослари**» номли китоб ҳам чоп қилди.

Йигирманчи асрнинг саккизинчи ва тўққизинчи ўн йилликлари орасида динлар ва цивилизациялараро диалогга бағишлиланган ўн учдан ортиқ учрашув ва конференциялар ўтказилди. Уларнинг энг кўзга кўрингани Бельгияда бўлиб ўтган “Дин ва тинчлик” иккинчи халқаро конференцияси эди. Унда дунёдаги турли дин вакилларидан 400 га яқин иштирокчи қатнашди. Испанияда ўтказилган Кордова конференциясида эса йигирма учта давлатдан мусулмон ва насроний вакиллар иштирок этишди. Мазкур

икки конференция 1974 йилда ўтказилганди. Сўнгра 1979 йилда Туниснинг Қиртоғ (Карфаген) шаҳрида исломий-масиҳий дин вакиллари учрашуви бўлиб ўтди.

Йигирманчи асрнинг сўнгги ўн йиллигидаги динлараро диалогга чақиравчилар янада фаоллашди ва 1993 йили Иорданияда “Европа ва Араблар диалоги” конференциясини ўтказишиди. Унинг ортидан 1994 йилда динлараро диалогга бағищланган Хартум конференцияси бўлиб ўтди. 1995 йилда диалогга бағищланган иккита конференция ўтказилди. Бири Стокгольмда, иккинчиси эса Иорданиянинг Аммон шаҳрида бўлганди. Бу икки конференциядан сўнг 1996 йилда Иордания Ол ал-Байт жомиясида «Ислом ва Европа» конференцияси ўтказилди.

Анжуман иштирокчилари кўрсатган асосий важ Совет Иттифоқи қулашидан олдин унинг тимсолидаги куфр ва атеизмга қарши туриш эди. Чунки, коммунизм худосизлик, у самовий динларга ва уларнинг ҳазорий (цивилизациян) ютуқларига таҳдид солади, дейишиди. Сўнгра улар инсоният тақдирни ва Ер юзидаги диндорларни ҳимоя қилиш, ҳақиқат нисбий, ҳеч ким, мутлақ ўзим ҳақман дейиши ноўрин, аксинча динни кўпчиликнинг раъи ҳақиқатга яқинроқ бўлгани учун демократияга бўйсндириш лозим, деган баҳс-мунозараларни ўзларига дастак қилишиди.

Конференция иштирокчилари тавсиялари:

Динлар ва цивилизациялар, Ислом ва Европа ўртасида диалог номида ўтказилган конференцияларнинг асосий тавсияларидан айрим иқтибослар:

- Куфр, атеизм, ширк, иймон, ислом, мўътадиллик, экстремизм, фундаментализм сўзларига – улар турли дин вакиллари ўртасига раҳна соловчи омиллар бўлиб қолмаслиги учун – янги маъно ва янги меъёrlарни бериш.

- Учала дин ўртасида эътиқод, ахлоқ ва сақофатни ўз ичига оловчи муштарак иттифоқ ташкил қилиш ҳамда динлар ва цивилизациялар орасидаги ижобий муштаракликка ургу бериш. Чунки самовий китоб эгаларининг барчаси иймонли бўлиб, Аллоҳга ибодат қиласидар.

Турли дин вакиллари ўртасида тинчлик ва тотувликни ўрнатиш мақсадида инсон хуқуқларига доир муштарак хартияга сайқал бериш. Бу эса динлар орасида қонли чегаралар борлиги шуурини бартараф этиш ҳамда халқларнинг маданияти ва давлатларнинг сиёсатида душманлик тушунчаларини йўқ қилиш орқали амалга ошади.

- Тарих андазалари ва таълим программаларини адоват ва нафрат туйгуларини кўзғашдан йироқ бўлиши учун қайта тузиб чиқиш. Диний

таълимни халқлар маданиятига тоқатли ва ўзгаларни тушунишга моил шахсиятни тарбиялашга хизмат қиласидиган асосий гуманитар фанларнинг бир бўлаги деб ҳисоблаш. Шунинг учун айрим эътиқод ва ибодатлар ҳақида баҳс юритишни истисно қилиш лозим бўлади.

- Куйидаги мавзуларни муҳокама қилишга ва уларга оид ягона қарашларни ишлаб чиқишига аҳамият бериш: Улар – адолат, тинчлик, аёл, инсон ҳукуқлари, демократия, меҳнат этикаси, плюрализим, эркинлик, глобал тинчлик, тинч-тотув ҳаёт, маданий бағрикенглик, фуқаролик жамияти ва бошқалар.

Динлараро диалог услуг ва воситалари

Фарб кофирлари миссионерлар, шарқшунослар, маданий-маърифий асарлар, фикрий чалғитиши, сиёсий-информацион курашлар орқали мусулмонларни ўз эътиқодидан айришига эришолмагач, ўзлари ва малайларининг расмий давлат ташкилотларига мурожаат қилиб, конференция ва йиғинлар ўтказа бошлишди, қўшма ишчи гуруҳлар ташкил қилиб, мамлакатлари ва мусулмон юртларида тадқиқот марказлари таъсис этишига киришди. Бунга Оксфорд Ислом тадқиқотлар маркази, Британия Дарем университети қошидаги Ўрта Шарқ тадқиқотлар маркази, Америкадаги Муқаддас Хоч коллежи, Робитай олами исломий (*Ислом олами лигаси*), Исломий ҳазорат тадқиқотлар қироллик академияси, Оли Байт университети, Бутунжаҳон черковлар кенгаши ва бошқалар мисолидир.

Улар адаштириш ва алдаш мақсадида ноаниқлик қуршовидаги усти ялтироқ, умумий маънодаги истилоҳ ва сўзларни қўллашга эътибор қаратиши. Янгиланиш, дунёга очилиш, инсоний цивилизация, дунёвий билимлар, тинч-тотув яшаш зарурати, мутассиблик ва экстремизмдан воз кечиш, глобаллашув ва бошқалар унинг мисолидир.

Улар илм-фан билан сақофат, ҳазорат билан маданият тушунчаларини бир-бирига қоришиши. Мақсадлари ўзининг ҳаёт ҳақидаги қарашларини маҳкам тутган кишиларга хужум қилиб, уларни илм-фанга ва ундан келиб чиқадиган маданиятга қарши кишилар деб кўрсатиш бўлганди. Уларга реакционлик ва қолоқлик тамғасини босиши. Ваҳоланки бу нарса Исломда уларнинг иддиосидан мутлақо бошқачадир. Ислом илм-фан ва ундан келиб чиқадиган маданиятга эшикларини ланг очади. Ислом ҳазорати ва сақофатидан бошқа ҳар қандай ҳазорат ва сақофатга эса эшикларини тўлиқ ёпади. Чунки булар инсоннинг ҳаёт тарзига алоқадор фикр ва тушунчалар бўлиб, ҳаёт тарзи ҳаёт ҳақидаги Исломий тушунчалар билан тартибга солиниши лозим.

Улар айрим капиталистик фикрларга зеб бериб, булар Исломга зид эмас деб мусулмонларга зўраки тиқишиши. Ҳатто айрим мусулмонлар бу

фикрларни Исломдан деб ҳисоблайдиган бўлишди. Булар – демократия, эркинлик, кўп partiyaийлик, социализм ва бошқа бир қанча фикрлар эди. Айни пайтда улар жиҳод, ҳадлар, кўпхотинлик ва бошқа бир неча шаръий аҳкомлар мисолида айрим Исломий фикрларни хунук кўрсатишга уриниб, булар ҳозирги замон ва бугунги цивилизацияга тўғри келмайди деган тамғани босишиди.

Ислом нусусларини ўрганиш ва тадқиқ қилишни капиталистча фикрлаш услугига бўйсундиришиди. Бу услуг воқени ҳукм-қонун майдони эмас, манбаси қилиб олади. Ҳукмни қабул қилиш ёки қилмасликдаги ўлчовни ҳалол ва ҳаром эмас, манфаат қилиб белгилайди. Бу нарса баъзи мусулмонларни Исломни тушуниш учун шаръий нусусларга таянмаган, **Воқе фикҳи, Мувозанатлар фикҳи** каби бир неча янги қоидаларни пайдо қилишга, **Заруратлар ҳаромларни мубоҳга айлантиради**, қоидасини мутлақ, яъни ҳеч бир қайдсиз қўллашга ундан омиллардан бўлди. Бунинг натижасида айрим Ислом аҳкомларини тушуниш ўз ўзанидан чиқди, асл билан келгиндини, куфр билан Исломни бир-биридан ажратиб бўлмай қолди. Рибо мубоҳга, шаҳид бўлиш ўз жонига қасд қилишга айданди.

Бу диалогга бош-қош бўлаётган кофирлар унинг доирасини янада оммалаштириш ва кенгайтиришга интилмоқда. Диалог – уларнинг режаси бўйича – конференция ва йиғинларнинг маҳсус иштирокчиларигагина чекланмай, мактаб, олийгоҳ, тадқиқот институтлари, партиялар, касаба ўюшмалари орқали жамиятнинг барча қатламларини-эркагу аёл, зиёлию ишчиларни ҳам қамраб олиши керак. Бу нарса – айрим конференция иштирокчиларига кўра – иқтисод, ижтимо, сиёsat, таълим ва бошқа соҳаларда Ғарбга маданийча қўшилишидир. Гўё капитализм – уларнинг даъвосича – гуманизм, рационализм, эркинлик ва демократия бўлгани учун муваффақиятли замонавай цивилизация, Ислом эса тақлид, истибод, эскилик, диний гегемония, қуллик ва кўпхотинликдан иборат бўлгани учун цивилизацион дин эмасдир!.

Ушбу конференцияларда мусулмонларни сўқирлаштриш услубларидан яна бири иудизм, буддизм, сикхизм ва бошқа эътиқодларга мансуб кимсаларнинг мусулмонлар, насоролар ва яхудлар билан бирга иштирок этишига йўл берилганидир. Масалан, Японияда ўтказилган дин ва тинчлик бўйича халқаро конференцияда ва 1970 йили Ливандаги бўлиб ўтган Байрут форумида шундай бўлди. Бундан мақсад мусулмонлар бу диалог билан фақат уларгина нишонга олинган деган ўйга келишмасин. Шундай экан, мусулмон уламолари деб аталаётган кимсалар Ислом билан буддизм ва бошқа динларни ўзаро тенглаштиришни қандай қабул қилишлари мумкин ахир?!

Ғарбнинг Исломга бўлган ҳақиқий қараши:

Мусумонлар билан диалог қилишга чақираётган ва диалог конференцияларига бошчилик қилаётган Ғарб аслида Исломга адоват назари билан қарайди. Диалогга ундаётган ҳам, унга зўр бериб интилаётган ва уни бошқараётган ҳам мана шу қарашдир. Масалан, ҳар бир тадқиқотчи учун асосий манба бўлмиш француз маданий-маърифий энциклопедиясида пайғамбаримиз Мұхаммад ﷺ: “Қотил, фирибгар, аёллар ўғриси, инсоний интиллектнинг энг катта душмани” сифатида кўрсатилган. Ғарбий европа мактабларида ўқитиладиган кўпгина китобларда ҳам пайғамбаримиз Мұхаммад ﷺга, Ислом ва мусулмонларга энг хунук сифатлар ёпиштирилган. Яқинда америкалик мутафаккир Фукумаянинг “Тарих ниҳояси” китобида қўйидагилар келган: “Капиталистик тузум ер юзидағи башариятнинг абадий халоскоридир. Ислом эса заифлиги ва тарқоқлигига қарамай, бу янги музaffer динга (яъни капитализмга) таҳдид солмоқда”. НАТО бош котиби Вилли Клас бундай деганди: “Фундаменталистик ислом келажакнинг геосиёсий харитасига таҳдид солмоқда”. Шарқшунос Бернард Луис эса Ислом ва капитализм ҳақида бундай дейди: “Иккаласи бир-бирига зид бўлиб, улар ўртасида диалогга ҳеч бир ўрин йўқ”. Америка Гарвард университети сиёсий фанлар профессори ва стратегик тадқиқотлар муассасаси директори Семюел Филипс Хантингтон бундай дейди: “Цивилизациялар тўқнашуви жаҳон сиёсатида ҳукмрон омилга айланади, цивилизациялар ўртасини ажратиб турувчи чизиқлар келажакдаги конфронтация чизиқларидир”. Сўнгра у бундай дейди: “Дин одамлар ўртасини шиддат билан ва очик-ойдин ажратади. Инсон ярим француз, ярим араб бўлиши мумкин... лекин кишининг ярим католик, ярим мусулмон бўлиши амри маҳолдир...”.

Хўш, бу адоват қаердаю, улар бизни чақираётган диалог қаерда?!

Бу гап-сўзларни Ғарб томонидан Ислом ва мусулмонларга қарши содир этилган салибчилик уруши, Испанияда мусулмонларниг тугатилиши, Халифалик давлатининг қулатилиши, сўнгра Фаластинда яҳуд давлатининг таъсис этилиши, Ислом ва Исломий ҳаракатларга терроризм ва экстремизм тамғасининг ёпиштирилиши каби душманона хатти-ҳаракатлар билан солиширилса коғир Ғарб мусулмонлар билан қураётган диалогнинг маъноси ва мақсадлари бизга янада тушунарли бўлади.

Диалог мақсадлари:

Капиталистлар динлар ва цивилизациялараро диалогдан эришмоқчи бўлаётган асосий мақсад Исломнинг ҳаётга ўзига хос тузум сифатида қайтишига йўл қўймаслиқдир. Чунки у уларнинг мафкура (*мабда*)лари ва ҳазоратлари сақланиб қолишига таҳдид түғдиради, манфаат ва нуфузларига барҳам беради.

Аммо асосий мақсадга хизмат қиласынан бошқа иккиламчи мақсадларга келсак, улар бир қанчадыр.

Уларнинг мақсади оламга, айниқса, мусулмонлар яшайдиган минтақаларга капиталистик дунёқараш тусини беришидир. Шунда у Ислом ҳазорати ўрнини эгаллади ва Исломий сақофатни зеҳнлардан ўчириб ташлашлари осон кечади. Бу эса Исломни бошқа динлардан ажратиб турувчи энг муҳим хусусиятларидан бири бўлмиш сиёсатдан, раийят ишларини Ислом аҳкомлари билан бошқариш ва Исломни бутун инсониятга олиб чиқиши мақсадида Халифалик давлати тикланадиган сиёсатдан маҳрум қилиб, ҳазоратлар кураши майдонида Исломни нейтрал ҳолга келтириш учун мусулмонларни унинг сақофатига, сақофат асослари ва манбаларига бўлган ишончига путур етказиши билан амалга ошади.

Улар мусулмон киши шахсиятини янгидан шакллантиришни мақсад қилмоқда. Шунда у вожибни тарқ этиш ва ҳаромни қилишни айб-гуноҳ деб билмайдиган бўлади. Ундаги исломий завқни бузиш ва юрагидаги Исломга бўлган ҳамиятни ўлдириш лозим, токи у куфрни ва кофирларни ёмон кўрмайдиган, амр-маъруф ва нахий-мункар қилмайдиган шахсга айлансин. Бу билан улар Ислом умматининг ҳар қандай бегона нарсага қарши курашувчи сақофий иммунитетини йўқ қилиб, мусулмон юртларида капитализм дунёқарashi яшаб қолишига раҳна соладиган фикрий ва психологик тўсиқларни олиб ташлашади. Натижада улар нуфуз ва манфаатларини муҳофаза қилишга осон эришади ва ўзларининг бу юртларда давомли қолишиларини кафолатлади.

Кофиirlар ва мусулмон юртларидағи малай ҳокимлар ҳамда уларни дўст тутган мусулмон уламолар ва мутафаккирлар бош-қош бўлаётган бу диалогдан мақсад мусулмонлар учун **динни ҳаётдан ажратиши ақидасига қурилган янги бир динни пайдо қилишдир**. Бу динда қонун қўйиш хуқуқи башарият Яратувчиси Аллоҳ Таолоники эмас, балки шу башарнинг ўзиники бўлади. Улар ҳақида Аллоҳ Таоло бундай дейди:

(وَلَا يَرَأُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَنِ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا)

- „*Кофиirlar қодир бўлсалар сизларни динингиздан қайтаргунча сизларга қарши жанг қиласидилар*“ [Бақара:217]

(وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنِكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبَعَ مُلَّهُمْ)

- „(Эй Мұхаммад) яхудий ва насронийлар динига эргашмагунингизча улар сиздан ҳаргиз рози бўлишишмайди“ [Бақара:120]

Исломий ҳазоратнинг асоси Ислом ақидасидир. Капиталистик дунёқарашнинг асоси эса капиталистик ақидадир. Шу сабабли улар ўртасини бирлаштириш асло мумкин эмас. Демак, кофир Ғарб бошчилик

қилаётган бу диалогдан мақсад мусулмонларни Ислом тушунчаларидан капиталистик тушунчалар фойдасига воз кечтиришга уринишидир. Чунки улар бир-бирига зид бу икки нарсани бирлаштиришнинг умуман иложи йўқдигини жуда яхши билишади.

Демак, динлар ва цивилизацияларо – улар ўртасида муштарақ маҳражларни пайдо қилиш ва янги бир инсоний цивилизацияни яратиш учун – ўтказилаётган бу диалоглар қуруқ бир хаёлдир. Зоро, ҳақни ботилдан, яхшини ёмондан, покни нопокдан ажратиш учун динлар ва цивилизациялар ўртасида фикрий қураш бўлиши муқаррардир:

(فَإِنَّمَا الْرَّبُّ فَيَذَهَّبُ جُفَاءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ)

- „Кўпик-чиқинди ўз-ўзидан йўқ бўлиб кетур. Одамларга фойдали бўлган нарса эса Ер юзида қолур“. [Раъд:17]

Улар чақираётган диалог Исломни, Исломий ҳазоратни ва Исломий умматни йўқ қилиш мақсадида юрган Ислом душманларини акс эттираётган тарафдан амалга оширилмоқда. Шунинг учун мусулмонлар басма-бас қураш олиб боришга ярайдиган воситаларни мукаммал ўзлаштиришлари лозим. Бундай воситалар Халифалик давлатини қайта тиклаш билан намоён бўлади. Бу давлат юксак Исломий ҳазоратни ушбу сохта бузук ҳазоратларга муқобил ўлароқ ёйиш мақсадида фикрий қураш билан бир қаторда моддий қурашга ҳам киришади.

Идея: Иброҳим ўғиллари

Бу идея, учала самовий динни пайғамбарлар – Мұҳаммад, Ийсо ва Мусо (уларга Аллоҳнинг саломи бўлсин) олиб келган, улар бир отага мансуб, у Иброҳим алайҳиссалом ва бу уч дин эгалари насл-насаби ва диний жиҳатдан келиб чиқишида битта бўлганлари сабабли ўзаро тинчликда яшашлари зарур, деган эътиборда динлараро диалог масаласини дастаклаш мақсадида юзага чиқди.

Бу бир томондан. Бошқа томондан эса бу идея тинчлик амалиёти ва яхудийлар билан алоқаларни мувофиқлаштириш, деган нарсани қувватлайди. Бу – Фаластин ва Масжидул-Ақсони босиб олиш, Ислом уммати кўксига заҳарли ханжар санчиш билан Ислом ва мусулмонларга қарши ғарб-яхуд фитнасининг бир қисмини илгари суриш, шунингдек насроний ва яхудийларнинг, улар ҳам бир динга- пайғамбарлар отаси Иброҳим динига мансуб мусулмонлар, деган эътиборда мусулмонлар билан ёнма-ён Қуддуснинг диний идорасида иштишларини оқлаш мақсадида пайдо бўлган.

Бу идеяниң хатолигини очиб бериш ва уни буткул рад этиш учун қуйидаги уч ишни баён қилиш зарур:

Биринчиси луғавийдир: «أَسْلَمْ» лафзининг луғавий маъноларидан бири «انقاد» яъни “бўйсунди”дир. Қуръони Карим уни пайғамбарлар қиссаларида ва уларнинг Аллоҳ амрига бўйсунган издошларини васф қилишда шу маънода ишлатган. Аллоҳ Таоло Иброҳимдан олдин ўтган Нуҳ тилида бундай деди:

(إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ)

- „Менинг ажрим Аллоҳнинг зиммасида ва мен бўйинсинувчи-мусулмонлардан бўлишга буюрилдим”. [Юнус:72]

Аллоҳ Таоло Иброҳим ва Исмоил тилида бундай деди:

(رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمَنْ دُرِّيَّتَنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ)

- „Парвардигоро, бизларни сенга бўйинсинувчи зотлардан ва зурриётларимизни сенга бўйинсунувчи уммат қилгин ”. [Бақара:128]

Аллоҳ Таоло Лут кавми ҳақида эса бундай деди:

(فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ)

- „Биз у ерда бўйинсинувчилардан иборат бир дона уйдан бошқасини кўрмадик”. [Зориёт:36]

Аллоҳ Таоло Мусо тилида эса бундай деди:

(فَعَلَيْهِ تَوَكُّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ)

- „Агар бўйинсинувчилардан бўлсангиз Унга (яъни Аллоҳга)гина таваккул қилингиз”. [Юнус:84]

Аллоҳ Таоло Ийсо издошлари Ҳаворийлар тилида эса бундай деди:

(آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ)

- „Биз унга иймон келтирдик ва биз бўйинсинувчилардан эканимизга гувоҳ бўлгин”. [Оли Имрон:52]

Ушбу Оятларда келган “мұлымон” калимаси “бўйсунувчилар” маъносини англатади, битта динга-Мұхаммад ﷺ га нозил бўлган Ислом динига “эътиқод қилганлар” маъносини эмас. Чунки Ислом уларга маълум бўлмаганди ва уларга Ислом билан хитоб ҳам қилинмаганди. Аксинча, улардан ҳар бир қавмнинг ўзига юборилган алоҳида пайғамбари бўлиб, у уларни алоҳида шариатга даъват қилган эди. Аллоҳ Таоло деди:

(لَكُلِّ جَعْلَنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمُنْهَاجًا)

- „Сизлардан ҳар бирингиз учун алоҳида шариат ва йўл қилиб бердик”. [Моида:48]

Мұхаммад ﷺ-га нузули вахийдан кейин вахий орқали айрим арабий лафзларни вазъий луғавий маъносидан Қуръон ва Суннат нусуслари баён қилган шаръий маънога күчирилди. “إِسْلَام” калимаси ҳам ана шундай күчма маънодаги сўзлардан биридир. У луғавий жиҳатдан «бўйинсиниши» маъносини англатарди. Энди эса шаръий маънони, яъни Аллоҳ Таоло Мұхаммад ﷺ-га нозил қилган дин маъносини англатадиган бўлди. Аллоҳ Таоло бутун инсониятга ва қиёматга қадар хитоб қилиб бундай деди:

(وَرَضِيَتُ لَكُمُ الْإِسْلَامُ دِينًا)

- „... ва сизларга Исломни дин бўлишига рози бўлдим”. [Моида:3]

(وَمَن يَتَّبِعْ عَيْرَ الْإِسْلَامِ فَلَن يُفْلِهَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ)

“Ким Исломдан ўзгасини дин бўлишини истаса ундан ҳаргиз кабул қилинмайди”. [Оли Имрон:85]

Расууллоҳ ﷺ: «Ислом беш асосга қурилди» дедилар. Бошқа динлар бу беш асосга қурилмаган.

“إِسْلَام” калимасининг ушбу күчма шаръий маъносидан кейин “أَسْلَمَ” феъли ва “مُسْلِمٌ” исми фоили сингари ундан иштиқоқ қилинган лафзлар, агар қаринасиз қўлланса, фақат шаръий маънони билдирадиган бўлди. Агар унинг вазъий луғавий маъноси кўзда тутилса уни шаръий маънодан бурадиган қарина керак бўлади. Масалан, Аллоҳ Таолонииг:

(مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصَارَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)

- „Иброҳим яхудий ҳам, насроний ҳам бўлган эмас, балки ҳақ йўлдан тоймаган мусулмон бўлган”. [Моида:67]

деган қавли Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳ Мұхаммадга нозил қилган динда бўлган, дегани эмас, балки Иброҳим Аллоҳ нозил қилган нарсада У зотга бўйинсуувчи бўлганди ва пайғамбарлари динини бузган яхудий ҳам, насроний ҳам бўлмаганди, деганидир.

Мұхаммад, Ийсо ва Мусолар Иброҳим динида бўлган деган сўзга келсак, албатта улар Аллоҳ Таолодан келган ҳар бир диннинг асос-пойдевори бўлмиш айни ақидага иймон келтирган, деганидир. Аллоҳ Таолонинг:

(شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالذِّي أَوْحَيْنَا إِلَيْكُمْ وَمَا وَصَّنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْيَمُوا الدِّينَ وَلَا تَنَقِّرُوْفُوا فِيهِ)

- „Аллоҳ сизлар учун ҳам диндан Нуҳга буюрган нарсани, Биз сизга вахӣ қилгаи нарсани, (шунингдек,) Биз Иброҳим, Мусо ва Исога буюрган нарсани шариат қилди — «Динни барпо қилинглар ва унда фирмә- фирмә бўлиб бўлинманглар!»”. [Шууро:13]

деган қавлидан шу маъно кўзда тутилган. Демак, бу оятдаги дин сўзининг маъноси диннинг асоси, яъни ақидадир. Аллоҳ Таоло:

(لَكُلِّ جَعْلَنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَاءَ)

- „*Сизлардан ҳар бирингиз учун алоҳида шариат ва йўл қилиб бердик*“.

[Моида:48]

деган қавли билан буни шу маънога хослаб қўйди.

Иккинчиси шаръийдир: У шуки, Аллоҳ Таоло пайғамбарлар ва расулларнинг сўнгиси Муҳаммадни барча инсонларга пайғамбар қилиб юбориб, улардан эътиқод қилиб турган динларини – хоҳ самовий ёки бошқаси бўлсин – тарк қилишни талаб қилди ва ўзларига Исломни дин деб қабул қилишларига чақирди. Ким бу даъватни қабул қиласа Исломга киради, ким қабул қилмаса кофир бўлади. Аллоҳ Таоло деди:

(وَقُل لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأَمِمِينَ أَسْلَمُتُمْ هُنَّا فَإِنْ اهْنَدُوا إِلَيْكُمْ فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بِصِيرٌ
بِالْعِبَادِ)

- „... айтинг! Сўнг аҳли китоблар ва (китоб берилмаган) омий-бутпаастлардан: «Исломга кирдингизми?» — деб сўранг! Агар Исломга кирсалар, муҳаққақ тўгри йўлни топибдишар. Энди агар юз ўгирсалар, у ҳолда Сизнинг зиммангиздаги нарса фақатгина етказишдир. Аллоҳ бандаларини кўриб тургувчиидир.

[Оли Имрон:20]

(لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِينَ حَتَّىٰ تَأْتِيهِمُ الْبَيِّنَاتُ (2) رَسُولُنَا مَنْ أَنْهَا)

“Аҳли китобдан ва мушириклардан бўлган кофир кимсалар то уларга очиқ ҳужжат келгунича (куфрдан) ажрагувчи бўлмадилар. (У очиқ ҳужжат) Аллоҳ томонидан (юборилган) бир пайғамбар...”. [Баййина:1,2]

Бинобарин, улар Исломга кирсаларгина куфрдан ажрайди. Расулуллоҳ бундай дедилар: «**Муҳаммаднинг жони қўлида бўлган Зотга қасамки, яхудий бўлсин, насроний бўлсин, бу умматдан бирон кимса мени эшитиб, сўнгра менга келган рисолатга иймон келтирмай ўлса дўзах ахлидан бўлибди**». Демак, инсонларнинг ҳаммаси Исломни қабул қилишга даъват қилинган ва ҳужжат қоим қилинганидан кейин ҳам уни қабул қилмаган кимса аниқ кофирдир. Яхуд ва насронийлар Муҳаммад пайғамбар қилиб юборилгандан кейин яна ўз динларида қолаверишса Куръон насси билан улар **кофирлардир**. Шунинг учун уларни мусулмон деб сифатлаш ҳаромдир. Кимки, уларни ёки улардан бошқасини мусулмон, деб билса унинг ўзи ҳам кофирдир. Чунки у бу эътиқоди билан субути ҳам,

далолати ҳам қатъий бўлган шаръий нусусларни инкор қиляпти. Агар у шу ҳолатида ўлса дўзах эгаларидан бўлади.

Учинчиси: Иброҳим ўғиллари деган идея қавм-қариндошлик робитасига чақириқдир. У бақо ғаризасидан келиб чиқадиган отифий (хиссиёт кўринишидаги) тубан робитадир. Шунинг учун у ғайриинсонийдир. Чунки у насл-насаби турлича бўлган икки инсон орасини боғлашга ярамайди.

Иброҳим фарзандларини боғлаб турган робита ўтмиш замонларда қолиб кетган. У бугунги реал ҳаётда мавжуд эмас. Чунки Иброҳим ва унинг зурриётига мансуб кишилар қуда-андачилик, бир-бирига аралашиш, ҳижрат ва урушлар сабабли бошқа халқлар билан қоришиб кетган. Шунинг учун бугун уларни бошқа одамлардан фарқлаш нафақат қийин, балки амри маҳол ишдир. Қолаверса, учала дин вакиллари дунёдаги ҳамма халқ ва ҳамма қабиладан ташкил топган ва улар том маънода ирқий эмас, диний асосда бирлашган. Шунга биноан, “**Иброҳим фарзандлари**” иборасини Масжидул-Ақсо атрофида яшайдиган мусулмон, яҳудий ва насронийларга ёки улардан бошқасига нисбатан қўллаш кўр-кўrona ёндашиш бўлиб, буткул хатодир. Ундан мақсад Исломга қарши уруш очиш ҳамда сохта тинчлик жараёнини ва мусулмонларнинг босиб олинган ерида ўрнатилган яхуд вужуди билан алоқаларни нормаллаштиришни оқлашдир. Бунинг ортида хоин ҳокимлар кофир хўжайинларининг буйруғи билан амалга оширган жирканч жиноятга шаръий-қонуний тус беришдир.

“Иброҳим фарзандлари” робитаси каби қавмият, қариндош-уругчилик робиталарини одамлар орасидаги муносабатларни тартибга солувчи асос сифатида қабул қилиш шаръян рад этилади. Аллоҳ Таоло деди:

(فُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْرَاؤُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتَجَارَةً تَحْشُونَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجَهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأُمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

(Эй Мұхаммад), айтинг: «Агар ота-оналарингиз, болаларингиз, ака-укаларингиз, жуфтларингиз, қариндош-уругларингиз ва касб қилиб топган мол-дунёларингиз, касод бўлиб қолишидан қўрқадиган тижоратларингиз ҳамда яхши қўрадиган уй-жойларингиз сизларга Аллоҳдан, Унинг пайгамбаридан ва Унинг йўлида жиҳод қилишидан суюклироқ бўлса, у ҳолда то Аллоҳ ўз амрини (яъни, азобини) келтирганича кутиб тураверинглар. Аллоҳ итоатсиз қавмни ҳидоят қилмас.

Аллоҳнинг амри қавмият, қариндош-уругчиликми, манфаатдолмикми, ҳар қандай робитадан устун туради. Аллоҳ аввалги пайғамбарларга бундай ришта- робиталарнинг саёзлигини баён қилиб дейди:

(وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ قَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ (*). قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلَكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ)

«Нух Парвардигорига нидо қилиб, деди: «Парвардигорим, албатта, ўглим менинг аҳли оиласдандир ва шубҳасиз, Сенинг (аҳли оиласга најсом бериши хусусидаги) ваъданг ҳақ ваъдадир. Сен энг адолатли хукм қилгувчисан». (Аллоҳ) айтди: «Эй Нух, у сенинг аҳлингдан эмас! Албатта у(нинг қилган амали куфр йўлини тутгани) ёмон амалдир.»

[Худ:45,46]

Аллоҳ Таоло Иброҳим ҳақида бундай деди:

(قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ)

- Шунда (Аллоҳ Таоло): «Албатта Мен сени одамларга имом қилгувчи дирман», деди. «Зурриётимни ҳам-а?» - деб сўради у. (Аллоҳ Таоло) айтди: «Менинг бу аҳдим (сенинг зурриётинг орасидаги) золим кимсаларга етмайди». [Бақара:124]

Демак, Нуҳнинг ўғли шариат ўлчови бўйича унинг ахлидан бўлмади. Чунки у Аллоҳ отасига нозил қилган нарсага иймон келтирмади. Иброҳим зурриёти орасидаги золимлар эса Аллоҳнинг имомлик-пешволикка қўтариш ҳақидаги аҳдидан истисно қилинди, чунки улар Аллоҳ оталари Иброҳимга нозил қилган нарсага эргашмади. Демак, бугунги «Иброҳим ўғиллари» чақириғи сиёсий мақсадли, ғаразли, жоҳилият чақириғи бўлиб, унга жар солиш ва даъват қилиш ҳаромдир. Чунки ундан мақсад Исломга қарши уруш очиш, мусулмонларни ўз динларидан буриш, яхудлар билан тузилган хоинона сулҳ амалиётини оқлаш, босиб олинган муборак Фаластин ерлари борасида уларга ён бериш, улар билан алоқаларни нормаллаштириш ва уларни Яқин Шарқда давлат деб қилишдир.

ВАСАТИЙЯ

Васатия истилоҳи мусулмонларда янги асрда пайдо бўлди. У бегона истилоҳ бўлиб, манбаси ғарб ва капиталистик мафкурадир. Бу – идеологияси компромисс (муросасозлик-ўрта ечим)га асослаган тузум бўлиб, у черков ва унга тобе қироллар билан ғарб мутафаккирлари ва файласуфлари ўртасида кечган қонли курашлар натижасида пайдо бўлганди. Бир томон, насронийлик дини барча ҳаёт ишларини ҳал қилишга салоҳияти етарли деб билса, иккинчи томон, дин бунга яроқсиз, у бугунги хорлик ва қолоқликнинг асосий сабаби, ҳаёт ишларини тартибга солишга яроқли тузумни ишлаб чиқишига, фақат **ақл** қодир бўлади, деб биларди.

Улар ораларида кечган оғир курашлардан кейин ўрта ечимга келишишди. У – динни ҳаётга дахл қилмаслиги ва ҳаёт ишларини башарга қўйиб бериш

шартида фақат инсон билан Яратувчи ўртасидаги алоқа сифатида эътироф этишдан иборат эди. Кейинчалик улар динни ҳаётдан ажратиш ғоясини ўз мабдаларига ақида-идеология қилиб белгилашди. Бу идеологиядан капиталистик тузум келиб чиқди ва улар шу тузум асосида уйғонишли, сўнгра уни мустамлакачилик орқали бошқа одамларга олиб чиқишиди.

Ўз ақидаларига асос қилиб олишган бу ўртача ечим уларининг барча қонунчилиги ва ҳаёт йўлларида, айниқса сиёсий масалаларда кўзга яққол ташланадиган бўлди. Масалан, Фаластин муаммосини олайлик. Бунда мусулмонлар барча ерларни ўзлариники деб талаб қилмоқдалар. Яхудийлар эса бу ерларни Аллоҳ уларга ваъда қилган ерлар деб, даъво қилмоқдалар. Капиталистик ғарб давлатлари 1974 йил бир ечимни ўртага ташлашди. У – Фаластинда бири арабларники, иккинчиси яхудийларники бўлган иккита вужуд барпо қилишга чақирадиган **тақсимлаш лойиҳаси** эди. Бу «ўрта ечим» капиталистик давлатлар ҳакамликка уринаётган Кашмир, Кипр, Босния ва бошқа минтақалардаги халқаро муаммоларнинг аксарида кўзга ташланади.

Бунинг натижасида уларнинг сиёсати ёлғонга, ҳийлага таянадиган бўлди. Ҳаққга тўлигича эмас, кам ёки кўл бўлса ҳам унинг бир қисмига эришишга, ҳар ким ўз ҳаққини тўлиқ олишга эмас, икки томонни рози қиласидиган ўртача ечимга келишишга, тўғри бўлганлиги учун эмас, балки кучли ва заиф экани жиҳатидан ҳар бир томоннинг шароитини инобатга олиб ҳал қилишга қуриладиган бўлиб қолди. Демак кучли имкон топса хоҳлаган нарсасига эга бўлади, заиф қўлга кирита олмаган барча нарсасидан воз кечади.

Баъзи мусулмонлар васатия ёки ўрта ечим ғоясиини танқид остига олиб, хато ва сохта эканини баён қилиш ўрнига уни қабул қилишга ўтдилар. У Исломда мавжуд, балки у айнан шунга қурилган, Ислом моддият ва руҳият, индивидуаллик ва жамоийлик, реаллик ва идеаллик, турғунлик ва ўзгаришлик орасида, демак унда ғулув кетиш ва қусурга йўл қўйиш ҳам, ҳаддан ошиш ва сускашлик қилиш ҳам йўқ деган даъвони қила бошладилар.

Ўз раъйларига далил ахтариб нарсаларни қайта ўрганишга киришиди. Ҳар бир нарсанинг икки тарафи ва ўртаси борлигини, ўрталик (*vasat*) омонлик жойи бўлиб, қолган икки тараф хатар ва фасодга нишон эканини, албатта ўрталик қувват маркази бўлиб, икки қутб учун ҳам мувозанат ва мўътадиллик макони эканини топдилар. Модомики. ўрталик(*vasat*) ва васатия шундай устунликларга эга экан, у Исломнинг барча жиҳатларида намоён бўлиб туришининг ҳеч ажабланарли жойи йўқ, демак Ислом эътиқод ва ибодатда, қонунчилик ва ахлоқда ўртачадир, дейишиди.

Улар Ислом аҳкомларини нарсаларнинг воқесига ақлан таққослаб кўргач, баъзи шаръий нусусларнинг баҳсига киришиди ва уларнинг бўйини қайириб, ўзларининг раъйларига мос келиши учун янгича фаҳмларига бўйинсундиришиди. Аллоҳнинг ушбу ояти

(وَكُلُّكُمْ جَعْلَنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا)

- Шунингдек (яъни ҳақ йўлга ҳидоят қилганимиз каби), сизларни бошқа одамлар устида гувоҳ бўлишингиз ва пайгамбар сизларнинг устингизда гувоҳ бўлиши учун ўрта (адолатли) бир миллат қилдик. [Бақара:143] хусусида: «Умматнинг васатлиги унинг тузуми ва манҳажининг васатлигидан олинган бўлиб, унда яхудларнинг ғулув кетиши ҳам, насронийларнинг бепарволиги ҳам йўқ», дедилар.

(Васат) ўрта сўзи адолатни билдиради. Адолат эса уларнинг наздида — «икки қарама-қарши тараф ўртасида туриш» деб тушуниладиган бўлди. Васатия фикратига хизмат қилиши учун адолат сўзини сулҳ маъносида қўлладилар. Оятнинг ҳақиқий маъноси Ислом умматининг адолатли уммат эканлигидир. Адолат эса Исломда гувоҳлик берувчининг шартларидан биридир. Бу уммат бошқа умматларга, албатта Исломни етказгани борасида адолатли гувоҳ бўлади. Бу оят хабар сийғасида келган бўлсада, Аллоҳ Таолонинг бу умматга бошқа умматларга Исломни етказиш ҳақида қўйган талабидир. Агар Уммат бу талабни бажармаса, гуноҳкор бўлади, чунки улар бошқа умматлар устидан ҳужжатдир, худди Расул ﷺ уларга Исломни етказгани

(لَيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ)

...Пайгамбар сизларнинг устингизда гувоҳ бўлиши учун... [Ҳаж:78] ҳамда «эшитган эшитмаганга етказсин» деб бошқаларга Исломни етказишин айнан сиздан талаб қилганида сизлар устингиздан ҳужжат бўлгани каби.

Аллоҳ Таолонинг қуидаги сўзларини ҳам далил қилиб келтирдилар:

(وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْرُروا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوْاماً)

Улар инфоқ-эҳсон қилган вақтларида исроф ҳам, хасислик ҳам қилмаслар (балки эҳсонлари) ана ўша (хасислик билан исрофининг) ўртасида — қавом бўлур. [Фурқон:67]

Инфоқнинг бир тарафини «исроф», бошқа бир тарафини «тақтири-хасислик», ўртасини эса «қавом» деб белгиладилар. Бу нарса уларнинг раъйича, инфоқ қилишдаги васатия-ўртачалик эди. Улар оят инфоқнинг учта тури-инфоқ, тақдир ва қавом турлари борлигини баён қилаётганини билмадилар. Исроф хоҳ кам, хоҳ кўп бўлсин, молни «ҳаромга инфоқ» қилишдир. Агар шахс бир дирҳамини бўлсада ароқ сотиш, қимор ўйнаш ёки пора беришга сарфласа, бу исрофдир. Исроф эса ҳаромдир. Тақтири-хасислик киши ўз молини вожиб бўлган нарсаларга инфоқ қилишдан бош тортишдир. Агар шахс ўзига вожиб бўлган закот молидан бир дирҳам бўлсада ҳақдорга бермай саклаб қолса ёки нафака қилиши вожиб бўлганларга инфоқ қилмаса,

бу тақтирик бўлиб, у ҳам ҳаромдир. Аммо қавомга келсак, у кам бўлса ҳам, кўп бўлса ҳам, Шариат аҳкомларига мувофиқ инфоқ қилишдир. Демак, бирор меҳмонни товуқ, қўй ёки туя сўйиб сийлаш буларнинг бари қавом инфоқидир ва у ҳалолдир. Чунки Аллоҳ Таоло инфоқнинг уч хали - исроф, тақтирик ва қавом турлари борлигини баён қилиб, уларнинг орасида шаръян матлуб бўлгани айнан қавом эканлигини кўрсатиш учун “уларнинг орасида” деб айтди.

Бинобарин, Исломда васатия ҳам, ўрта ечим ҳам йўқ. Инсонни яратган Аллоҳ Таоло албатта, унинг воқесини бенуқсан билади. Башар зотида эса бу даражада билишнинг умуман иложи йўқ. Аллоҳ Таоло ёлғиз ўзигина инсон ҳаётига ўта дақик, ўта нозик суратда тартиб-қонун қўйишга қодир бўлиб, бунда У зотга ҳеч ким тенг бўлолмайди. Аллоҳнинг ҳукм-қонунлари аниқ белгиланган бўлиб, унда васатиялик ва ўртача ечимга асло ўрин йўқ, Ислом нусуслари ва ҳукмларида васатиялик ҳам, ўртача ечим ҳам йўқ, балки аниқлик, равшанлик ва тиниқлик бордир, ҳатто улардаги аниқлик ва ҳақда устуворлик сабабли Аллоҳ уларни ҳадлар деб атади:

(وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)

- *Булар Аллоҳнинг ҳадлар (чегаралар)идирки, буларни биладиган қавм учун баён қиласди.* [Бақара:230]

Ва яна шундай дейди:

(وَمَن يَعْصِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلُهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا)

Ким Аллоҳ ва Унинг пайгамбарига итоатсизлик қилиб Аллоҳнинг белгилаб қўйган ҳадларидан тажсовуз қилса, уни абадий қоладиган жойи бўлмиши дўзахга киритур. [Нисо:14]

Қурайш ахли мансаб, мол-дунё ва ҳурмат эвазига Исломни тарк қилишни талаб қилганда, Расул ﷺ нинг амакилари Абу Толибга қаратса: «Эй амаким, Аллоҳга касамки, ўнг қўлимга қуёшни, чап қўлимга ойни қўйиб, эвазига шу ишни тарк қилишни талаб қилсалар, асло тарк этмасман. Аллоҳ мени ё ғолиб қиласди ё мен шу йўлда ҳалок бўламан» деган сўзларида, шунингдек ёрдам-нусрат берганлари муқобилига Расул ﷺ дандан кейин ҳукмга эга бўлишларини талаб қилган Бану Омир ибн Саъсаъа қабиласига қаратса: «**Бу иш Аллоҳницидир, уни ўзи хоҳлаган ўрнига қўяди**» деган сўзларида исломий васатия ва ўртача ечим қаерида бор?!

Демак васатия ва ўртача ечим Исломга бегона фикратдир. Гарбликлар ва улар бошқарувидаги айрим мусулмонлар бағрикенглик ва мўътадиллик ниқобида мусулмонларга тиқишириш ҳамда бизни Исломнинг аниқ-тиник ҳудудлари ва аҳкомларидан буриш мақсадида уни Исломга ёпиширишмоқда.

ФУНДАМЕНТАЛИЗМ

Фундаментализм истилоҳи биринчи бўлиб XIX милодий асрнинг охирларида Европада пайдо бўлганди. У янги замонавий билим ва фалсафаларга нисбатан черков тутган позицияни ва насроний динига оғишмай амал қилишни ифода этарди

Протестантлик ҳаракати фундаментализмнинг асоси деб қаралади. 1878 йил Англияда бўлиб ўтган (Нияжаро) анжуманида ва 1910 йил Брусптерий омма анжуманида ақидапарастликнинг асослари ишлаб чиқилди ҳамда унга асос бўлиб ҳизмат қиласиган фикрлар аниқлаштирилди. У динни ҳаётдан ажратиш ақидасига қурилган капиталистик мафкурадан порлаган илмий юксалишларни инкор этувчи насронийлик эътиқодига асосланади.

Бу ҳаракат (протестантлик ҳаракати) Иккинчи Жаҳон Уруши билан барҳам топган бўлсада, бироқ европаликлар зеҳнида фундаментализм илм ва тараққиётнинг душмани, уйғониш асрига нолойик фикрий қолоқлик, жамият ҳаётидан таъсирини буткул йўқотмагунча унга қарши курашиш керак, деган тушунча сифатида ўрнашиб қолди,

Фундаментализм Европада насронийлик ҳаётдан ажратилгани сўнгидаги рўй берган илмий ва саноий тараққиёт натижасида “динни ҳаётдан ажратиш” мафкурасидан пайдо бўлган янги ҳаёт қонунларига мос келиш қудратига эга эмас, деган қарашга раддия амалиёти сифатида пайдо бўлди. Бу нарса насроний динига эътиқод қилувчиларни моддий тараққиёт ва капиталистик дунёқарашнинг ҳар қандай шаклини рад этувчи позицияни эгаллашга унгади. Бироқ, фундаментализм ҳаракати ҳаёт муаммоларига амалий ечимлар беришдан ожиз бўлгани ва эътиқодларига тўғри келмайдиган илм-фан ва фикрларни рад қилиш ғоясида пайдо бўлгани сабабли муваффақиятсизликка учради ва барҳам топди.

Демак, айрим насроний ёки яхудий ҳаркатларни фундаменталистик ҳаракатлар деб аташ ғарбда пайдо бўлган бўлиб, у капиталистик тузум амалга келганидан сўнг юз берган илм-фан ва саноат ривожига қаршилик кўрсатган ҳаракатларни назарда тутади.

Бугунги кунда ғарб сиёsatчилари ва мутафаккирлари томонидан кўпгина исломий ҳаракатлар ва уларнинг аъзоларига бу номни қўллаш ва баъзи мусулмонларнинг уларга ён босишидан кўзланган мақсад уларга нисбатан дунё омма афкорини пайдо қилиш орқали қарши курашишdir. Чунки ақидапарастлик уларнинг наздида қолоқлик ва эскилик ҳамда илмий ва саноий юксалишга қарши туриш демакдир.

Муайян бир томонни ақидапараст деб аташнинг ўзи уни замонавий моддий цивилизация ва одамлар ҳаётига хатарли деб ҳисоблашга етарли бўлади ҳамда унга қарши курашиш учун – ҳар қанча кескин бўлмасада – зарур чоралар қўришга асос бўла олади. Миср, Жазоир ва бошқа давлатлар томонидан ақидапарастлар номи билан мусулмонларнинг қирғин қилиниши

ғарб омма афкори кўмагида амалга оширилмоқда. Инсон ҳуқуқлари ташкилотлари ҳам бу ишларга қарши оёққа турмаяпти, чунки бу мусулмонлар – уларнинг даъвосига қўра – фундаменталист ва инсониятга қарши кишилардир. Айниқса, Жазоирда бегуноҳ одамларни оммавий бўғизлаш, Мисрда сайёхлар ва қибтийларни ўлдириш каби мудхиш жиноятларнинг барчаси уларга ағдарилмоқда.

Дарҳақиқат, мусулмонлар яшаётган бу ёмон ҳаётни Халифаликни тиклаб Ислом билан ҳукм юритиш орқали исломий ҳаётга ўзгартиш учун фаолият қилаётган ҳаракат ва ҳизблар ҳам, яхудийлар, серб ва америкаликлар сингари мусулмонлар юртини босиб олиб, ҳуқуқларини поймол этаётганларга қарши курашаётган ҳаракатлар ҳам барчаси бирваракайига «ақидапарастлик» билан номланмоқда. Бугун юртларига бостириб келган душманларни ўлдираётган мусулмон мужоҳидлар ақидапараст қўпорувчилар, ёв қўшинларига зарба бериб шаҳид бўлаётганлар эса каллакесар жиноятчилар деб аталмоқда.

Ақидапарастлик билан баҳоланишда зулм ва босқинга қарши курашаётган ҳар бир мусулмон ва ҳар бир ҳаракатга, шунингдек исломий ҳаётни кайта бошлиш учун шаръий кўл билан ҳаракат қилаётган ҳар бир ҳизбга хатар бордир. Чунки бундай баҳолашдан кўзланган ғоя капиталистик уйғониш асрида илм-фан ва саноат юксалишига қарши чиққан фундаменталист яхудий ва насроний ҳаракатлари каби Исломга ҳам ақидапараст ҳаракат эътиборида қараб, уни ҳаётга қайтаришга даъват қилаётганларнииг барчасига зарба бериш учун қонуний асосларни яратишидир. Исломий ҳаракатларни фундаментализм тамғаси билан қоралашда айнан шу истилоҳни танлангани унинг ғарб омма афкори олдида тарихий хусусиятга эга экани сабабидандир. Боиси шуки, ғарб халқлари сиёсий Исломнинг давлат ва ҳаёт низоми сифатида майдонга қайтишига қарши курашиш йўлида ҳокимлари билан ёнма-ён туриб берсинлар.

Ҳар бир мусулмон исломий ҳаракатларни фундаментализм билан аташ уларни диннинг асл-асосига ёки фикҳ усуllibарига мансуб деган қарашдан олинган деб билмаслиги лозим. Ислом динининг асли-асоси Ислом ақидаси бўлиб, у – Аллоҳга, фаришталарга, китобларга, пайғамбарларга, қиёмат кунига, қазо ва қадарга иймон келтиришдан иборатдир. Усули фикҳ эса фикҳ унга қуриладиган ва мужтаҳид тафсилий далиллардан шаръий амалий ҳукмларни истинбот қилиш учун фойдаланадиган қоидалардир.

«Фундаментализм» ғарбча истилоҳий маъноси, насроний протестант ҳаракати ва унинг вужудга келишига сабаб бўлган ғоялари билан қўшилиб исломий тушунчалар ҳамда – хоҳ тарихий, хоҳ замонавий бўлсин- исломий ҳаракатлардан мутлақо йироқдир. Мусулмонлар тарихида сиёсий ҳаракатлар, фикрий мактаблар ва фикҳий мазҳаблар бўлган, лекин улар ҳеч бири бирор жиҳатдан насроний ақидапарастлик ҳаракатларига ўхшаган

эмас. Ҳатто VII ҳижрий асрда ижтиҳод эшигини ёпишга чақирғанлар ҳам бу гаплари билан эскини сақлаб қолиш ва янгисига қаршилик қилишни мақсад қилишмаган, балки салафлар ижод қилган фикҳ кейингилар дуч келиши мумкин бўлган масалаларни ҳам қамраб олди деб ўйлашган холос.

Ислом мумтоз дин. Самовий динларнинг сўнгиси ва уларни насх қилувчиси бўлиб келгани тафайли қолганларидан тамоман фарқ қиласи. Аллоҳ Таоло уни қиёмат кунигача нозил бўлган ҳолидагидек сақлашни ўз зиммасига олди. Аллоҳ Таоло шундай дейди:

(إِنَّا نَحْنُ نَرَأْلُنَا الْذِكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)

Албатта бу эслатмани (яъни Қуръонни) Биз Ўзимиз нозил қилдик ва шубҳасиз, Ўзимиз уни сақлагувчимиз. [Хижр:9]

Ислом то Киёматга қадар инсон ҳаётий муаммоларини тўла ҳал қилиб берадиган тузум келиб чиқадиган ақлий ақидага асосланган комил мабда-идеология экани эътибори билан ҳам қолган динлардан мутлақ ўзгачадир. Унинг инсон зоти дуч келадиган ҳар қандай муаммога шаръий ечим беришдан ожиз қолиши тасаввурга ҳам келмайди. Аллоҳ Таоло шундай дейди;

(وَنَرَأْلُنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ)

— Биз сизга ҳамма нарсани баён қилиб берувчи, ҳидоят, раҳмат ва мусулмонлар учун хушхабар бўлган Китобни — Қуръонни нозил қилдик.

[Наҳл:89]

Ўтмишда исломий олам гувоҳи бўлган илмий ва саноий юксалиш Исломнинг ҳаётдан ажратилилгани эмас, ҳаётда татбиқ қилингани натижаси ўлароқ юзага келганди. Қолаверса, ҳозирда дунё гувоҳи бўлиб турган илмий ва саноий юксалишнинг назарияси ва асосий қонун-қоидаларининг аксар қисми исломий ҳаёт ва Ислом давлати соясида яшаб ижод қилган мусулмон олимларига тегишлидир.

Шунинг учун Исломни ва исломий ҳаракатларни насроний ҳаракатлар сингари фундаментализм билан номлаш хато ва ғаразли мақсаддаги ишдир. Бундай баҳолаш Исломнинг ва уни ҳаётга қайтаришга ҳаракат қилаётганларнинг воқеси ва моҳиятига мос тушмайди. Зеро улар мусулмонлар ҳаётидаги бузуқ воқени ўзгартиш учун ҳаракат қилмоқдалар. Бундай бузуқ воқенинг асосий сабаби эса ҳаётда инсонлар томонидан ишлаб чиқилган тузум ва қонунларнинг ҳукмга қўйилганидир. Албатта бу капитализмдан олдинги насроний дунёси яшаётган воқени шаклан ва мазмунан сақлаб қолиш учун тузилган насроний фундаменталистик ҳаракатлар амалга оширган ишнинг мутлақо аксидир.

Америка ва Европа томонидан исломий ҳаракатларни фундаментализм билан баҳолаш Исломнинг ҳаётга қайтишига қарши курашишдан бошқа нарса бўлмай, бу эса стратегик масала, ҳатто ғарб олдидағи ҳаёт-мамот муаммосидир. Улар учинчи дунё, хусусан Ислом олами ҳозирги қалоқ ва ҳақиқий ўйғонишдан йироқ холда қолишига ўта ҳарисдир. Шунда улар ғарб тузумини илдизидан қўпориб ташлаб, очкўзлигига чек қўядиган Халифалик Давлати қайтишининг олдини олиш уддасидан чиққан бўладилар.

Улардан бири, «Гарвард» университети меҳмони, Яқин Шарқ бўйича тадқиқотчи кимсанинг гувоҳлигини тингланг. У АҚШ конгрессига баёнот тақдим қилиб, шундай деди: «Фундаменталистлар фикрига кўра, Шариат барча тафсилотлари билан татбиқ қилиниши вожиб, Аллоҳнинг буйруқ ва қайтариқлари мукаммал ижро этилиши лозим ва бу нарса барча мусулмонлар учун мажбурийдир. У, яъни Ислом улар қувват оладиган асосий манбадир, шариат ўтмишдаги сингари бугун ҳам татбиқ қилишга яроқлидир». У яна шундай деди: “Ақидапарастлар ғарб маданиятини ўта ёмон кўрадилар ва уни Ислом шариатини татбиқ қилиш йўлида турган энг катта ғов деб биладилар”.

Улар қарши курашаётган фундаментализм Ислом шариатини ҳаётда татбиқ қилишга қайтаришдир.

Агар шу ақидапарастлик бўлса, демак барча мусулмондар – уларнинг иддиоси бўйича – фундаменталистлардир. Чунки улар ўзларини ва бутун оламни капитализм баҳтсизлигидан Ислом яхшилигига олиб чиқиш учун Халифалик Давлати соясида дин аҳкомлари татбиқ қилинишига завқ-шавқ ва интизорлик билан кўз тикиб турибдилар. Аллоҳ Таоло шундай дейди:

(وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (*)) يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتَّمٌ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ)

Ўзи Исломга даъват қилинаётган ҳолида, (у даъватни қабул қилиши ўрнига) Аллоҳ шаънига («Узотнинг боласи бор, шериклари ҳам бор», деб, ёки Аллоҳнинг оят-мўжизаларини «Бу сеҳр», деб) ёлгон тўқиган кимсадан ҳам золимроқ ким бор?! Аллоҳ бундай золим қавмни ҳидоят қилмас! Улар Аллоҳнинг нурини (яъни Исломни) оғизлари (яъни бехуда гаплари) билан ўчирмоқчи бўлурлар. Аллоҳ эса, гарчи коғирлар истамасаларда, Ўз нурини (яъни динини) тўла (яъни ҳар тарафга) ёйгувчиidir. [Соф:7-8]

ГЛОБАЛЛАШУВ

Глобаллашув янги сўзлар орасида ичидагини иложи борича билдирмай ёпиб турадиган лиbosлардаги “**жилбоб**” ёки жанг қуролларидағи “**тромоти**”га ўхшайди. У яшириши мумкин бўлган нарсалар бунчалар кўп бўлмаса!

1997 йилнинг сўнги кунларида Байрутда бўлиб ўтган бир йифин бунга ёрқин далилдир. Ўшанда Араб миллатчилари издошларидан саналмиш «араб бирлиги» тадқиқот маркази “глобаллашув” ва араблар унга нисбатан қандай позиция тутиши лозимги мавзусига бир назар, номида анжуман ташкил қиласди. Улар гўё “глобаллашув” ғоясида миллатчилик фикратига контраст ва таҳдид кўргандек бўладилар. Таклифнома пунктларида унинг мавзуси ҳақида шундай дейилади:

«Глобаллашув ҳамда **арабларнинг** бу тушунчага ва унинг сиёсий, иқтисодий ва маърифий соҳадаги таъсирига, тарихи, ҳозирги бориши ва тутган ўрнига ёндашуви методи. Шунингдек, АҚШнинг, айниқса, Совет Иттифоқи йиқилгани ва совуқ уруш барҳам топганидан кейин унга қандай ёндашаётгани, араб давлатлари иқтисодига, уларнинг тараққиёти ҳамда маърифий-сақоғий соҳа ва ўзликларга таъсири.

Анжуманга ўнлаб уламо ва университет профессорлари таклиф қилинди. Уларнинг ҳар бири глобаллашув ва унга нисбатан қандай позиция тутиш кераклиги борасида билганларини ўртага ташлади. Маҳаллий нашрлар уч кун давом этган анжуман иштирокчилари билдирган таклиф ва мулоҳазалар хulosасини чоп этди. Таклифлар ўртасида жуда катта тавовут бор эди. Ҳатто анжуман фикрий анжуманлигидан кўра кўпроқ гарангларнинг бақир-чақир тортишувига ўхшаб кетди. Анжуман ташаббускорлари бирор бир қарор ёки тавсиянома чиқармасдан тарқалишга қарор қилдилар.

«Глобаллашув» ўн йилларча муқаддам инглиз ва француз луғатларида юзага келган янги истилоҳдир. Бу сўз бирор бир нарса дунёнинг турли томонлари ёки аксар қисмида мавжуд бўлгани учун у глобал-оламшумул нарса эканини билдириш мақсадида ишлатилмайди, балки кимлардир бирор нарсага глобал тус беришни истаган бўлса, ана ўша нарсани маълум ва машҳур қилиш учун қўлланади. Буни қуйида кўриб чиқамиз; Масалан бир компания барча дунё мамлакатларини маҳсулотларини ишлаб чиқаришга яроқли ва қулай деб кўрадида ўзига янгича муайян **ишлаб чиқариш стратегиясини** қабул қиласди. Кейин истаган давлатида ёки бошқасига қараганда ишчи кучи арzon давлатларда маҳсулотларини ишлаб чиқаришга киришади ва бу ҳолатга ўтган ширкатга “глобал ишлаб чиқариш”га эга ширкат номи берилади. Шунингдек унинг бошқа операциялари, жумладан товарларига бозор очиш, уларни реклама қилиш, янги товарлар устида ишлаш, ишчи ва мутахассисларни ишга жалб қилиш ёки қўшимча

лойиҳаларга капитал ётқизиш учун инвестор ва кредиторларни жалб қилиш ишлариға нисбатан ҳам «**глобаллашув**» сиёсатини танлаш дейилади.

«Глобаллашув» сўзи илк бор саксонинчи йиллар ўртасида йирик АҚШ ширкатлари фаолиятини тавсифлашда қўлланган. 1981 йили АҚШда ҳокимият тепасига Рейган келгач халқаро алоқаларда, хусусан иқтисодий ва сиёсий алоқаларда дадил одимлар ташлашга киришди ва АҚШ молиявий доиралари томонидан кучли қувватловга эришди. У ўша даврда авжига чиқсан қуролланиш пойгасида АҚШни қайта қуроллантириш ва Совет Иттифоқини чўқтиришга қаратилган программани молиявий таъминлаш мақсадида АҚШ ғазнасида турган ва молиявий бозорларда айланаётган қимматбаҳо қофозларга ўз сармояларини ётқизишлари учун хорижий сармоядорларни жалб қилиш илинжида кучли доллар сиёсатини устувор масала сифатида кўтарди. Мана шу сиёsat 1989 йилга келиб коммунизмнинг иқтисодий жиҳатдан амалда емирилишига олиб келди.

Кучли (барқарор) доллар сиёсати Рейган президентлигининг илк йилларида доллар қийматининг кескин кўтарилишига олиб борди, ҳатто унинг конвертация курси қолган давлатлар валютасига ўлчов ҳамда АҚШ билан хорижий давлатлар ўртасидаги савдо баланси кўрсаткичи мақомига кўтарилиди. Бу кўрсаткич 1981 йил январ ойида 91%ни ташкил этган бўлса, 1985 йил февралига келиб 159% ни кўрсатар, яъни 75 фоизга ошган эди. Рейганнинг сиёсий журъати уни кучли доллар сиёсатининг иккиламчи салбий натижалари олдида тўхтатиб қўймади. У коммунизмга қарши курашда ғолиб чиқиш учун катта куч ташлаган эди. Салбий натижаларга келсак, доллар қиймати кўтарилиши оқибатида маҳаллий АҚШ товарларининг хорижий товарлар билан рақобатдошлигига путур етди. Натижада экспортга қараганда импорт кўпайди ва Рейган даврида ташки савдо балансидаги дефицит микдори ўта юқорилаб кетди. Улгуржи олганда балансдаги дефицит Рейган ҳокимиятидан олдинги 8 йилликда тўрт млрдни ташкил қилган бўлса, унинг давридаги 8 йилликда 723 млрдга етди.

Кучли доллар сиёсатининг салбий натижаларидан яна бири, долларда нархланадиган ички товарлар билан хорижий маҳсулотлар ўртасидаги рақобат сабабли кўплаб АҚШ ширкатларининг даромади пасайди ва бу ширкатлар ўз товарлари қийматини туширишга мажбур бўлди. Бунинг учун эса ишлаб чиқариш таннархини, хусусан АҚШ ичидағи ишчи кучи қийматини пасайтириш чорасини топишга жиддий киришди. Ўша даврда турли хил университет профессорлари ширкатларнинг ишлаб чиқариш, товарларга бозор топиш сингари ишларини тубдан қайта кўриб чиқиш орқали уларда «системани янгилаш» фикрини ўртага ташлашди. Бу фикр йирик сармоядор ва ишбилармон доираларда кенг муҳокамадан ўтиб, сўнгра амалда татбиқ этилди. Лекин унинг татбиқи аксар АҚШ ширкатлари филиаллари ва турли корхоналар фаолиятининг тўхташи ва кўплаб ишчи

ходимларнинг ишсиз қолишига сабаб бўлди. АҚШда автомобиль ишлаб чиқарувчи ширкатларнинг энг йириги «Женерал-Моторс» бир мартанинг ўзида 74 минг ишчисини ишдан бўшатган бўлса, компьютер ишлаб чиқарувчи энг йирик ширкат «IBM» қисқа муддат ичида 3 марта 60 мингга яқин ходимни ишдан бўшатди.

Бу ширкатлар системани қайта кўриб чиқгач мамлакат ичидағи сотиб юборган филиаллари ёки фаолиятдан тўхтаган корхоналар ўрнига мазкур сиёsat оқибатида ишидан айрилган ходимларга арзимас маош тўлайдиган янги кичик ички ва ташқи корхона ва филиалларни ишга туширди. Кучли доллар сиёsatининг салбий оқибатларидан яна бири, хорижда нарх-наво арzonлашиб, иш ҳақи пасайиб кетиши бўлди. Бу ширкатлар Индонезия, Филиппин, Таиланд, Хиндистон, Мексика ва Бразилия қаби аҳоли зич яшайдиган қашшоқ мамлакатларга ўз фаолиятини кўчирди. Чунки бу юртлардаги ишчининг бир ойлик маоши АҚШдаги кархона ходими оладиган 1 ёки 2 соатлик иш ҳақига зўрга тўғри келарди. Бу муносабат нафақат оддий ишчилар, балки олий маълумотли инженер ва компьютер программистлари қаби ўқитувчи мутахассислар бошига ҳам тушди. Улар қаерга боришмасин маошлари АҚШдагидан анча паст, доимо иш ва маошга муҳтоҷ ҳаётга тушиб қолдилар. Системани қайта кўриб чиқиш, оммавий равишида, ақл бовар қилмас миқторда ходимларни ишдан бўшатиш амлиётлари атрофида АҚШда сиёсий шов-шув кўтарилиди. Аксар Америкаликларнинг фикрича, иш ўринларининг хорижга экспорт қилиниши ва маҳаллий аҳолининг ундан маҳрум бўлиши уларнинг ризқи қирқилишига асосий сабаб эди. Улар ширкатларни бундай йўл тутишга ундан нарса капиталистик очкўзлик деб қарашарди. Ширкатлар эса бу ишга аёвсиз «глобал» рақобат сабабли мажбур бўлганлари ва халқаро кўламда рақобатбардошликини ошириш ва фаолиятларини глобаллаштиришдан ўзга чора қолмагани билан изохладилар. Сенат ва Конгрессда АҚШ ширкатлари глобаллашувини текшириш бўйича бир неча очик мажлислар бўлиб ўтди. Бундай мажлисларнинг биринчиси 1987 йили, сўнгиси эса 1992 йили ўтказилди. Бу тадқиқотлар «глобаллашув» сўзининг янада кенг ёйилишига олиб келди. Сўнгра Конгресс ва Сенат комитетлари бу сўзни 1987 йиллардан башлаб ўзлари чиқарган барча қарорлар сарлавҳасида кўллаш орқали унга йўлак очиб беришди. «Глобаллашув» сўзининг инглиз тилида чоп қилинадиган ҳар қандай китоб ва қарор сарлавҳаларида илк бор ишлатилиши мана шу йўсинда бошланган эди. Шундан сўнг глобаллашув мавзусида кетма-кет китоблар чоп этила бошлади. Улардан инглиз тилидагилари тахминан 260тага етди ва аксар қисми 90 йилларда Клинтон даврида нашр қилинди.

Бироқ бу ўрганиш ва текширувлар натижаси ширкатларнинг ишчи ўринларини қисқартириб уларни хорижга экспорт қилишига қарши юзага

келган сиёсий тарангликни юмшатиш ва уларнинг бу ишларини оқлаш ҳамда қарши позициясда бўлган ахборот воситаларининг овозини ўчиришгагина хизмат қилди ва текширувлар 1992 йилда ниҳоясига етди. Ишсизлик муаммоси 1992 йил охирида бўлиб ўтган президентлик сайловларида ўртага ташланганига қарамай, ўша вақтдан буён деярли қайта кўтарилимади. Сўнгра ҳокимият тепасига Клинтон келгач, Конгресс Жорж Буш Канада ва Мексика билан эришган “НАФТА” иттифоқига розилик берди. Дарвоқе, бу иттифоқ АҚШ ва Канада ширкатларига ўта арzon ишчи кучига эга Мексикада истаган маҳсулотини ишлаб чиқариш ва уларни АҚШ, Канада бозорларига олиб чиқиш имкониятини берарди. Ҳолбуки ширкатларга эътиroz билдириб, уларни иш ўринларини экспорт қилишда айблаган профсоюз ва бошқа АҚШ сиесий гурӯхлар худди шу нарсадан хавотирда эди.

Демак, кейинчалик «глобаллашув» номи билан танилган нарса коллектив ишсизлик ва ишчи ўринларининг хорижга экспорти борасида АҚШда кўтарилиган сиёсий шов-шув ва унга параллел юзага келган сиёсий курашларнинг айни ўзидир. Бу сиёсий кураш амалда 1992 йил тугаб, молиявий доиралар ва уларга тобе ширкатлар фойдасига ҳал қилинди. Бу ечим жамоатчиликда, катта иш ҳақи тўланадиган юқори малака ва ҳукуқий мақомга эга ишчи ўринлар ҳеч қачон Америкадан ташқарига чиқарилмайди, хорижга экспорт қилинаётганлари эса арзимас иш ҳақи бериладиган ва ўзларига раво кўришмайдиган оғир меҳнат иш ўринларидан иборат, деган жамоатчилик фикрини пайдо қилди. Чиндан ҳам Америкаликлар бундай оғир ва яғир ишларни, фақат ўзгаларга “илинадилар”! Улар кўзлаётган режа амалга ошса, АҚШликларга фойда келтиради. Чунки улар катта иш ҳақи тўланадиган юқори малакали ишчи ўринларга эга бўлишади ва илгор саноат ихтисосини қўлга киритишади. Қолаверса, арzon иш ўринлари экспорт қилиниши хорижда арzon ишчи кучи эвазига ишлаб чиқарилган товарлар АҚШ бозорларига арzon нархда қайтиб келиши деганидир.

Бу масъала 1992 йили узил-кесил сиёсий ҳал этилиши ва 1993 йили ҳукумат тепасига Клинтон келиши АҚШ ташқи иқтисодий сиёсатида ўзгариш рўй беришига олиб келди. Униг ўтмишдоши Буш «товарлар экспортини ривожлантириш» сиёсатини қабул қилиб, экспорт олдида жаҳон эшикларини катта очиш мақсадида «Гатт» иттифоқи ўрнига **«Халқаро савдо ташкилоти»**ни таъсис этишга эътиборини қаратганди. Бироқ, йирик капиталистлар ва АҚШ молиявий доиралари экспортни ривожлантиришдан кўра 80 йил охирларида бошланган ширкатлар фаолиятини кенгроқ ва даромадлироқ қилиш мақсадида уларнинг системасини қайта кўриб чиқиш жараёнини охирига етказиши мухимроқ деб билардилар. Уларнинг фикрича, ушбу системани қайта кўриб чиқиш жараёни нафақат ширкатларнинг

товарлари, балки кўп фаолиятлари ҳам экспорт қилинишига ва дунёдаги бошқа ширкатлар билан шиддатли рақобатга шўнгишига олиб борарди.

Йирик капиталистлар Клинтонга яна бошқа фикрларни ҳам тақдим этиб, қабул қилишини истадилар. Улар Клинтонга АҚШ совуқ уруш ва бошқа бир қанча халқаро ишлар юкини кўтариб юрган кезларда бундан фойдаланган Европа билан Япония иқтисодий жиҳатдан кучайиб, АҚШнинг ҳаётий манфаатларига хавф сола бошлади. Совуқ уруш тугагач, АҚШга Европа ва Япония билан рақобатлаша оладиган қудратли ҳолига қайтиши, улар билан кучли рақобатни пайдо қилиши ва совуқ уруш давридагидек даъво – қилишларича – Европа ва Япония манфаатларини ҳисобга олиб ўтирмаслиги лозимлигини таъкидладилар. АҚШнинг совуқ уруш ва бошқа сиёсий ишлар билан машғул бўлиши енгиллагач, Европа ва Япония иқтисоди ва ширкатлари устидан жосуслик қилишга чақирдилар.

Ушбу фикр ва раъйларга жавобан Клинтон «Уолд Страт» йирик арбобларидан бири АҚШ федерал резерв бошқарув кенгаши раиси Робен билан бирга нафақат жаҳон бозорларига мамлакат товарларини кенг ёйиш, балки арzon ишчи кучига бой ҳар қайси давлатда АҚШ ширкатлари фаолиятини йўлга қўйиш ва дунёнинг истаган бозорида ўзи ёки бошқа давлатларда ишлаб чиқарилган АҚШ товарлари ва хизматларини бозори чаққон қилишга йўл очиб бериш сиёсатини юргизди. Бундан ҳам муҳими, улар қабул қилган қарорларда банк, суғурта компаниялари, қимматбаҳо қоғозлар брокерлик марказлари сингари АҚШ молиявий ширкатлари хорижий молия бозорларини эгаллаб олишлари учун янада фаол бўлишларига ургу берилганди. Бу мутлақо янги иш эди. Чунки мазкур ширкатлар хатарли фаолият (*деловой риск*)лари сабаб кўп давлатларда “марҳабо” билан қарши олинмаганидан хорижда кенг кўламли фаолиятга эга эмасди. Негаки молиявий ширкатлар табиий фаолиятида одамларнинг сармоясини суғурта заёмлари, суғурта чеклари, биржা пайлари, қимматбаҳо қоғозлар кўринишида йиғиш билан шуғулланади ва унинг қўлида истагандай тасарруф қиласидиган катта маблағ тўпланади.

Совуқ уруш тугаши биланоқ пайдо бўлган, дунё сўзсиз уч йирик иқтисодий минтақага бўлинади; Биринчисига бутун Европа кириб, унга Ғарбий Европа хукмронлик қиласи, иккинчисига Осиёнинг аксар қисми кириб, унга Япония хукмронлик қиласи, учинчисига икки Америка қитъаси кириб, унга якка АҚШнинг ўзи хукмронлик қиласи, деган фикр йирик сармоядорларга тинчлик бермасди. Улар бу фикр ҳақиқатга айланиб қолишидан қўрқиб, шиддат билан хужумга ўтдилар ва буни минтақапарастлик деб айбладилар. Бу фикр ортида Европа ва Япония турибди, дейиши ва унинг ўрнига, бутун жаҳон ягона оламга айланди, бундан буён ҳеч ким унинг бирон бўлагига хўжайин бўлолмайди, балки барча кучлар дунёнинг истаган мамлакатида рақобат қилишлари мумкин,

деган фикрни ўртага ташлашди. Улар бу фикрни марказлашган кучли матбуот кампаниялари орқали ҳамма ёққа ёйдилар ва Клинтон маъмурияти ҳам уни қабул қилди ва у ҳақда кўплаб китоблар нашр этилди. Китоблар орасидан ширкатлар фаолиятини «Глобаллаштириш» ҳақида сўз юритганлари ҳам ўрин олган.

Клинтон маъмурияти мазкур фикрни илк давридаёқ қабул қилгач, мамлакатда матбуот кампаниялари тўхтади ва улар давлат идора ва аппаратлари бошқарувида хорижга кўчиб ўтди. Бу матбуот компаниялари хорижда, хусусан ривожланаётган учинчи дунё давлатларида пухта марказлашди ва бу мамлакатлар аҳолисини алдамчи юзаки фикрлар, ўгирилган ноаник мўрт иборалар, ёт арzon сафсаталарга кўмиб ташлади. Уларнинг кўпи бу сўзларни тушунолмай ҳайратдан боши қотди. Бу матбуот кампаниялари тарқатган фикрлар ҳар қанча тубан ва сохта бўлсада, бироқ улар муайян натижаларни қўлга киритиш учун марказлашган режали фикрлар эди. Бошқача айтганда совуқ урушда қўлга киритилган меваларни териб олиш ва уларни Европа ва Япония ширкатларини шерик қилмаган ҳолда янада самарали қилиши учун йирик қўламдаги ҳужумда АҚШ ширкатларининг фаолиятига эшикларни ланг очища жамоатчилик фикрини шакллантириш ва уни ўз фойдасига оғдиришдан иборат эди. Афсуслар бўлсинки, бу кампаниялар ўз ҳадафларини рўёбга оширгандай ва ғарб қолипига тушган ҳокимларни топгандай кўринмоқда. Бу ҳокимлар ўз юрти бозорларини АҚШ товарларига кенг очиб бериш, мавжуд арzon ишчи кучларини АҚШ корхоналари монополиясига айлантириш, халқининг пешона тери билан топган жамғармаларини АҚШ молия ширкатлари томонидан йиғиб олиниши ва ўз мамлакатида АҚШ сармоядорлари манфаатига хизмат қиласиган молиявий бозорларни йўлга қўйишдан иборат Америкача янги юриш олдида халқларини алдаб бўйинсундириш ишларини “яхши бажармоқдалар. «Глобаллашув » никоби остида хорижга, хусусан учинчи дунё давлатларига қаратилган фикрлардан намуналар:

--- Совет Иттифоқи қулагач жаҳонда ғарб иқтисод қонунларидан бошқа биронта тузум қолмади. Бу тузумни ҳақиқий номи қолиб, бозор иқтисоди деб аташмоқда. Сабаби унинг асл номи **капитализм** бўлиб, у фақат жирканч очкўзлиги билан ёдга олинади. Дунё мамлакатлари бу тузумни ё татбиқ қилмоқда ёки татбиқига қизиқиб интилмоқда.

--- Сармоя олами ягона олам бўлиб қолган. Чунки сармоя эгалари ҳозирги замонда уни хоҳлаган мамлакатига юбориш ва истаган даромадлироқ соҳага инвестиция қилиш имконига эга. Сармоя бир мамлакатдан бошқа бирига юқори тезликда замонавий алоқа воситалари орқали юборилади. Бу сармоя тўсиқларга учрайдиган ҳар қандай юртда қўзланган фойдани бермайди.

--- Иш (мехнат) олами ҳам ягона оламга айланди. Негаки, трансмиллий деб аталаётган – ҳолбуки унда ҳеч қандай трансмиллийлик йўқ, чунки бош

ширкат, фақат бир мамлакатга қарашли бўлиб, битта миллийликка эга – бу ширкатлар халқаро миқёсда ишлаб чиқариш ва бозорлар очишда улкан қудрат эгаларики, бу нарса ривожланишга қизиқаётган ҳар қандай мамлакатни одамларни иш билан таъминлаш ва маҳсулотлар олди-соттисини йўлга қўйиш мақсадида уларни марҳабо билан кутиб олишига ундейди. Акс ҳолда ширкатлар бошқа давлатга ўтиб кетаверади.

- Дунё бўйлаб алоқа воситалари шу даражада оммалашиб бир-бири билан интеграцияга кирдики, биронта давлат улар устидан якка ўзи назорат ўрнатолмайди. Алоқа воситалаларининг бу бирлашуви халқларнинг фикр-мулоҳазалари ва ҳатто дид-завқлари ҳамоҳанг бўлишига олиб келди.

Мана шулар учинчи дунё давлатларида тарғиб қилинаётган «глобаллашув» ҳақидаги айрим фикрлардир. Бу фикрларни тарғиб қилишдан мақсад—ёт хорижий сармоя ва хизматларни дўстона кутиб олиб, мамлакат қонунларига ўзгартиш киритишга чақирганда сармоя эгалари тавсияларини инобатга олиш ва сотиб олиш имкониятини қўлга киритишлари учун давлат муассасаларини «хусусийлаштириш» зарурлиги ҳақида асос пайдо қилишдир. Агар биз «глобаллашаётган» сармоя ва бизнесга келишган дунё карвонига қўшилишни истасак, албатта бу ишларни амалга оширишимиз лозим, акс ҳолда қолоқлигимизча қолиб кетамиз, деган фикрни ҳам экишди. Онгли, масъулиятни ҳис қиладиган шахслар ноёб, аҳолиси ахборот воситалари орқали тарқатилаётган анави сармоядорларнинг фикрини ўзлаштириб олишга енг шимарган ва билимсизлик кенг оммалашган юртларда бу даъволар, ташвиқот сафсалатлари ва «глобаллашув»нинг асл баҳарасини яшираётган ниқоби остига тушишини ҳеч ким асло инкор этмасин. Шунинг учун бугунги «глобаллашув» даъвосини ўтган асрдаги миссионерлик юриши билан таққосласак ҳеч ажабланарли жойи йўқ. Аммо катта эҳтимол билан бу галги юриш аввалгисига қараганда хатарлироқ кечади. Чунки буниси ҳар қанча мудҳиш бўлмасин дин ниқоби остида кириб келмаяпти.

